

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

AYLIK DERGİ • MAYIS 1991 • YIL: 28 • SAYI: 5 • 5000 TL (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Yıldırım Aktürk

Doç. Dr. Seyfettin Gürsel

Kemal Kurdaş

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Osman Nuri Torun

Ekonomik Göstergeler (İç) / 36

Sermaye Piyasası / 39

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bolak

Çok Şubeli Bankalarda

İç Örgütlenme Sorunu / 45

Yalçın Ahıska

Dış Basından / 51

Doç. Dr. Nilsen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 54

Entegre Akdeniz

Programları / 55

Neşe Kumral

Ayın Ekonomik Olayları / 59

Dr. Yıldırım Kılıç

Yeni Yayınlar / 63

M. Tarık Yaşa

SERBEST PİYASA EKONOMİSİ
VE
PLANLAMA

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

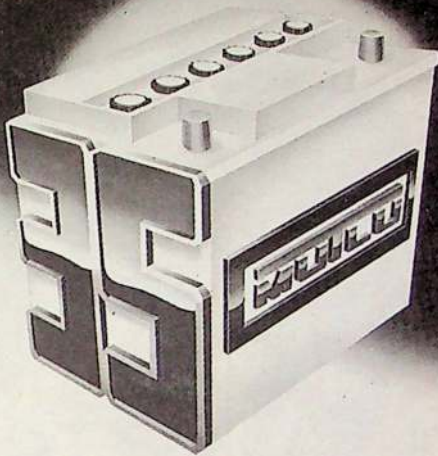
Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-Istanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx. 24230 ceha tr Fax (1) 149 89 22

TÜRKİYE'DE 35 YILDIR MUTLU AKÜ VAR...

Ulusal Akü
Mutlu,
uluslararası
pazarda da
10 yıldan
beri
üstünlüğünü
kanıtlamıştır.

Starter Aküleri

Sabit Yenis Aküleri

Çekici Aküleri

Madeni Aküleri

Yıl 1945

Mutlu A.Ş. kuruldu.

Yıl 1955

Mutlu, Türkiye'nin ilk aküsünü üretti.

Yıl 1990

Bugün, Türkiye'de gücün gerektiği her yerde Mutlu Akü var. Karada otomobillerden TIR'lara, denizde yatlardan teknelere, yerüstünde dizel lokomotiflerden, yeraltında madenlerimize, küreselimize...

Her yerde.

Haberleşmeden güç istasyonlarına, ulaşımdan kontrol sistemlerine, sulama ve pompa istasyonlarından emniyet aydınlatmalarına...

Gücün gerektiği her alanda 9B011 aykırı boyutla Mutlu Akü var...

Mutluluk var...

MUTLU

SORUMLULUK TAŞIR

İki Selin Arasında Bir Fark Var!

Selin Limon

Selin Lavanta

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin
• Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun
• Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk •
Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu
• Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk
Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çal-
lıka • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülend
Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlüoğlu •
Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Er-
dem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr.
Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof.
Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu •
Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioğlu • Prof.
Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoğlu •
Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalm • A. Nazif Keyman •
Prof. Dr. Yıldırım Kılıks • Prof. Dr. Tamer Koçel •
Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof.
Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof.
Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin
Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özastan •
M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özil-
han • Şelâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay
• Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy •
Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof.
Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun •
Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezhir
Tuñşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şe-
ref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ül-
kem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın •
Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tanık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde «Serbest Piyasa Ekonomisi ve Planlama» konusu tartışılmaktadır. Bilindiği gibi, Türkiye'de plan yapma denemeleri, sektörel düzeyde de olsa, 1930'larda başlamıştır. 1960'lardan sonra ise Türkiye'de iktisadi plan yapma konusu anayasa hükmü haline getirilerek; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın planla yapılması hedeflenmiştir. Bu amaçla da 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Ancak, aradan 30 yıl geçtikten ve bu arada serbest piyasa ekonomisi giderek ağırlık kazanmaya başladıktan sonra, kalkınma için plan yapmayı zorunlu görenlerin düşüncelerinde de değişiklikler olmuştur. Teknolojide ve iletişimdeki hızlı değişim ve gelişmelerin birbirini izlediği günümüzde, Türkiye gibi ülkelerde; iç piyasaya öncelik veren, kalkınmada kamu kuruluşlarını ön planda tutan, emredici, bürokratik ve ayrıntılı katı planlar yapmanın; yararlı ve anlamsız olduğu açıkça leri sürülmektedir.

«Açık Oturum»a katılan değerli konuşmacılarımız, konuyu ayrıntılı ve çok yönlü bir şekilde işleyerek ilginç sonuçlara varıyorlar. Bu arada şu soruları da cevaplandırıyorlar: DPT'nin 1961 yılında kurulmasında, hangi fikirler egemen olmuştur? Uygulamaya sokulan kalkınma planları, bugünün ekonomik ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte midir? Hazırlanan planlar, pazar ekonomisi koşullarıyla ne ölçüde uyum sağlayabilmektedir? Plan yapmak giderek bir formalitenin yerine getirilmesi durumuna mı düşmüştür? DPT'nin devlet içinde yeri ve ağırlığı nedir? DPT'ye «Teşvik ve Uygulama», «Yabancı Sermaye» gibi yürütme ile ilgili birimlerin bağlanması uygun mudur? Son çıkan DPT yasası ne gibi yenilikler getirmiştir? Son yıllarda yapılan idari düzenlemeler amacına ulaşmış mıdır? Günümüzün koşulları göz önünde tutulduğunda, nasıl bir planlama ihtiyacı ortaya çıkmaktadır? DPT'nin yeni işlevi ne olmalıdır?

Dergi'de yer alan diğer yazıların da her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini umuyoruz. Onları okumak için ayrıcağınız zamanın boşuna harcanmayacağına inanıyoruz.

Şaygılarımızla,

MAYIS 1991 YIL : 28 SAYI: 5 6000 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1991 İÇİN YILLIK ABONE : 60.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 30.000 TL • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 1.500.000 TL, Ön Kapak İçi 900.000 TL, Arka Kapak İçi 750.000 TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 600.000 TL, Tam Sayfa 550.000 TL, Yarım Sayfa 300.000 TL, Çeyrek Sayfa 150.000 TL, Kapakta Renk Farkı (tek renk için) 500.000 TL • NOT: İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi 256319, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ VE GRAFİK DÜZENLEMİE : Yazıvie, Telefon: 512 60 43 • BASKI : Yaylacık Matbaası, Telefon: 527 42 41 • CİLT : Kuşak Ofset • Telefon : 527 41 03 • BASKI TARİHİ : 27 Mayıs 1991 • SAYISI : 4500

SIEMENS

NIXDORF

Sinerji iş başında

Siemens ve Nixdorf birleşiyor: Siemens Nixdorf Bilgisayar Sistemleri... Sinerji iş başında. Bilgi teknolojisi alanında yeni gelişmeleri başarıyla karşılayan uluslararası bir felsefe. Siemens Nixdorf, bu sinerjiyi dostları için gerçek bir üstünlüğe dönüştürüyor.

Siemens ve Nixdorf daha güçlü bir bütün, Notebook PC'den süper bilgisayarlara... Özgün uygulamalardan entegre kurumsal çözümlere... Ofis ve üretim çözümlerinden çok uluslu organizasyonların network çözümlerine kadar geniş bir olanaklar boyutu.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

Serbest Piyasa Ekonomisi ve Planlama

SAĞLAM – Toplantıya hoş geldiniz. Bugünkü toplantımızın konusu «Serbest Piyasa Ekonomisi ve Planlama». Plan konusuna teorik olarak kısa bir özetle girmek istiyorum. Hepinizin bildiği üzere, 1950’li ve 1960’lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasının âdeta tek bir reçetesi vardı. O da «iktisadi kalkınma planı yapmak» idi. Planlı kalkınma konusunda en sağdan en sola kadar iktisatçılar arasında görüş birliği mevcuttu. 1970’li yılların ortalarından itibaren petrol fiyatlarındaki artışlar dünya ekonomisinde «stagflasyon» adı verilen durgunluk içinde enflasyona neden olmuş ve bu durum Keynesyen iktisada olan güveni büyük ölçüde sarsmıştı. Monetaristler denilen paracı muhafazakâr bir görüş iktisat teorisinde ve uygulamada egemen hale gelmişti. Bu akım emek, sermaye ve mal piyasalarında otomatik dengeler var olduğunu, arz-talep mekanizmasının serbestçe işlediği takdirde optimal sonuç-

KATILANLAR:

- Yıldırım AKTÜRK
- Doç. Dr. Seyfettin GÜRSEL
- Kemal KURDAŞ
- Osman Nuri TORUN

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM

lar elde edileceğini; devletin ve kamu müdahalelerinin olabildiğince azaltılması gerektiğini; hatta devletin küçültülmesi fikrini işlemiştir.

Bu konuda giderek iktisat literatürüne yeni kavramlar ve uygulamalar girmeye başlamıştır. Bunlardan birisi sıkı para politikasıdır. Bir diğeri özelleştirme. Bir diğere uygulama deregulation dediğimiz ekonomiyi kamu müdahalelerinden arındırma girişimidir. Son zamanlarda hemen hepimizin her gün gazetelerde karşılaştığı küreselleşme veya globalleşme kavramı da iktisat yazınında yer almıştır.

Bu görüşlerin ve yeni kavramların iktisat literatürüne girmesiyle birlikte, artık ekonomiye planlı, organize bir devlet müdahalesinin uygun olmadığı şeklindeki görüş ağırlık kazanmıştır. Tabii ekonomiyi derinden etkileyen bir teknolojik devrim de bu arada geçerli olmuş, hepimizin bildiği gibi genetikte,

biyoteknolojide, elektronikte ve iletişimde, işletme yönetiminde, finansman usüllerinde büyük değişimler kendini göstermiştir.

Teorik plandaki bu gelişmeler ve teknolojik değişimlerden sonra plan fikrinde de değişiklikler kaçınılmaz bir şekilde kendini göstermektedir. Bu koşullar altında Türkiye gibi orta gelirli ülkelerin iç piyasaya ağırlık veren, ayrıntılı, KİT'leri esas alan, emredici, bürokratik, katı planlar yapmasının olanaklı ve anlamlı olmadığı açıkça ileri sürülmektedir.

Ben bu gelişmeleri size kısaca belirttikten sonra, Türkiye'de plan yapma konusuna gelmek istiyorum. Biliyorsunuz, Türkiye'nin ekonomik plan yapma konusunda uzun bir geçmişi var. Bu, 1930'lara dayanıyor. Her ne kadar sektörel bir plansa da, ilk deneyimler 1930'larda başlamıştır. 1960'lardan sonra ise Türkiye iktisadi plan yapma konusunu anayasa hükmü haline getirmiş bir ülkedir. Bu çerçevede Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Bugünkü oturumumuzda ilk olarak DPT'nin 1960'lı yıllarda kuruluşuna egemen olan fikirleri, kalkınma planlarının içeriği ve evrimini bugünün pazar ekonomisi koşullarıyla uyumunun ne ölçüde sağlandığını inceleyeceğiz. Kalkınma planları bugünün ekonomik ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap vermektedir? Kalkınma planları yapmak artık bir merasimin, bir formalitenin yerine getirilmesi durumuna mı düşmüştür? Bu soruları cevaplandırmak üzere ben evvela Sayın Torun'a söz vermek istiyorum. Buyurun Sayın Torun.

planlama 1960'ta başladığı zaman karma ekonomi esas olarak alındı; amaç, böyle bir ekonominin düzenlenmesi idi; plan, hükûmetin saptayacağı hedeflere ve stratejilere uygun biçimde yapılacak, bunun için tutarlı araçlar geliştirilecek, uygulamaya kesinlikle girilmeyecekti

TORUN – Siz gelişmeleri gayet güzel özetlediniz. İktisadi planlama görüşünün aslında altında yatan şey, 1950-1960 arasındaki siyasi tartışmalar- dır. 1950'lerde muhalffetin özellikle eleştirme konusu yaptığı şey, plansız bir ekonomik politika yürütülmesi idi. İktidar ise planın sadece sosyalist ülkelere has bir mekanizma olduğunu, binaenaleyh Batı demokrasisi anlamındaki demokratik ülkelerin planla yönetilmesi gerektiği kanısını ileriye sürüyordu. Bu görüş uluslararası kuruluşlar tarafından da pek benimsenmediği için, 1958 sonunda plan yapma gayretine o zamanın iktidarı zaten girmişti. Nitekim Tinbergen ve takımının geliştirdiği, 1960 yılından öncedir. DPT'nin kurulmasından öncedir. O zaman Ankara'da planlama konusunda çalışmalara başlanmış ve hatta önemlice bir mesafe de alınmıştı. 27 Mayıs 1960 devriminden sonra ekonominin planlı bir şekilde yönetilmesine geçiş resmîyet kazanmıştır. Demek oluyor ki, 1958'de planlama çalışmaları başlamıştır. Bunun da nedeni, böyle bir çalışmayı öncelikle Dünya

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta soldan sağa doğru; Osman Nuri Torun (Maliyeci-İktisatçı; Devlet Planlama Teşkilatı eski Müsteşarı), Doç. Dr. Seyfettin Gürsel (İşletmecii-İktisatçı), Kemal Kurdaş (İktisatçı-Maliyeci), Prof. Dr. Dündar Sağlam (İşletmecii-İktisatçı) ve Yıldırım Aktürk (Pamukbank T.A.Ş. ve Interbank Yönetim Kurulu Başkanı; Devlet Planlama Teşkilatı eski Müsteşarı); «Serbest Piyasa Ekonomisi ve Planlama» konusunun tartışıldığı toplantıda bir arada görülüyorlar.

Bankası istiyordu, Uluslararası Para Fonu istiyordu, Hatta Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ndan özel kesim için plan hazırlanması gibi bir talep de olmuştur. 1960'da bir yerde plan için hazır bir kamuoyu vardı. Ancak, buna karşı da bir kamuoyu vardı. Onun için DPT 1961'de kurulduğu zaman, tartışmalı bir şekilde kurulmuştur. Bu konuda taraflar teşekkül etmiştir. Planlamaya taraftar olanlar, planlama karşıtı olanlar. Bir tarafta planlamaya bir mucize gibi bakanlar, diğer tarafta planlamayı her ne olursa olsun kesin olarak reddeden görüşler. DPT bu şartlar içinde Anayasa'ya göre kuruldu. Devlet Planlama Teşkilatı, Anayasa'da, anayasal kuruluşlardan birisi olarak yer aldı. Ayrıca «Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma planla yapılır.» deniliyordu.

SAĞLAM - Bir soru sorabilir mi-

yim? 1982 Anayasası'nda plan yapma ile ilgili bir hüküm var mıdır?

TORUN - Hüküm var. 166'ncı madde planla ilgilidir. Ancak, kapsamı itibarıyla 1961 Anayasası'ndan çok olmamakla beraber farklıdır. Devlet Planlama Teşkilatı yoktur. 1961 Anayasası'nda ise DPT da anayasal kuruluşlardan birisi idi. Planlama 1960 yılında başladığı zaman karma ekonomi esas olarak alındı. Karma ekonomi zaten Türkiye'nin fiilen sahip olduğu bir ekonomi türü idi. Planlama, ekonominin düzenlenmesi meselesi olarak ele alındı, bir rejim meselesi olarak ele alınmadı hiçbir zaman. Gerçi bazı tartışmalarda bir rejim meselesi yapılmak istenmiştir. Aslında planlamanın felsefesini 91 sayılı Kanun, 1960 yılında kabul edilen kanun, planın devlet tarafından, siyasi tercihlere uygun olarak yapılacağı hükmünü açık olarak koymuştur. Yani Hü-

kümet önce plan hedeflerini ve stratejisini tespit edecek, saptanan bu hedef ve stratejilere uygun olarak plan yapılacaktır. O yüzden DPT'nin görevi; (1) planın hedef ve stratejilerinin hazırlanmasında ve karara bağlanmasında yardımcı olmak, (2) bu hedeflere uygun tutarlı araçlar geliştirmek, (3) bunların uygulamadaki değerlendirmelerini yapmak, uygulamasına kesin olarak girmek şeklinde idi. 1960'da planlama başladığı zaman, planlamanın hiçbir şekilde uygulamaya girmemesi, ama hükümette yardımcı olarak hazırlıkları yapması, uygulamayı da değerlendirmesi amaç idi. Birinci planda tamamen bu şekil uygulanmıştır. İkinci planda kısmen uygulamaya girilmeye başlanmıştır. İlk uygulama da Teçvik Uygulama Dairesi'nin DPT bünyesinde kurulmasıyla başlamıştır.

SAĞLAM – DPT'nin yürütme ile ilgili işlere girmesi o dönemde başlıyor.

TORUN – Evet, DPT böylece doğrudan doğruya icraya, uygulamaya giriyor. Halbuki, 1960'daki görüş; «Planlama'nın kesin olarak hiçbir şekilde uygulamaya girmemeli, ama uygulamayı izlemeli ve aksamaları düzeltmelidir.» şeklinde idi. Bir başka deyişle, ya planı düzeltmelidir, ya da tedbirleri, araçları daha etkili hale getirmek suretiyle tutarlılığı sağlamalıdır. Plan hedefleri stratejisi ile planlar arasındaki tutarlılığı sağlamak, plan ile yıllık programlar arasındaki tutarlılığı sağlamak DPT'nin görevidir. O nedenle tamamiyle teknik bir yerdi. Asıl önemli özelliği ise, DPT'nin politik organın temsilcileri ile –ki onlar siyasi tercihleri temsil eden kişilerdi– bürokrasinin teknik elemanlarını bir araya getirip hazırlıkları tartışarak

geliştirmeleri idi. Yüksek Planlama Kurulu'nda dört politika adamı –başta Başbakan ve diğer üç de Bakan olmak üzere– dört de bürokrat –DPT Müsteşarı ve üç Daire Başkanı– bulunuyordu. Kurul Başbakan'ın veya tayin edeceği Başbakan Yardımcısının başkanlığında toplanır ve planın hazırlıklarını gözden geçirirdi. Yüksek Planlama Kurulu'nun yapmış olduğu çalışmaların sonunda geliştirilen doküman Bakanlar Kurulu'na sunulurdu. Bakanlar Kurulu siyasi tercihini ondan sonradı. Ama siyasi tercih ile teknik tutarlılıklar birleştirilmiş olarak Bakanlar Kurulu'na giderdi. Böylece çelişkisiz ve gerçekleştirilebilir bir plan hazırlama imkânı yaratılırdı. Bakanlar Kurulu bunun üzerinde ne yapar? Birinci Plan'da büyük bir şey yaptığı söylenemez. Daha çok Yüksek Planlama Kurulu'nda siyasi tercihe ilişkin bazı tartışmalar çıkmıştır ama, Bakanlar Kurulu'nda hazırlanan plan üzerinde fazla durulmamıştır.

Asıl önemli konu planın uygulanması meselesinde ortaya çıktı. «Plan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanır.» hükmü tartışmalara yol açtı. Bu Büyük Millet Meclisi'nin yani yasama organının onaylama kararları, kanun değildir; Meclis kararıdır. Meclis kararları yasama organının iç sorunlarını çözmek için veya yasama organı ile hükümet arasındaki ilişkileri düzenlemek için aldığı kararlardır. Kanun ise uygulanması zorunlu, icra organı tarafından uygulanması zorunlu ve gene yasama organı tarafından denetlenen bir tasarruftur. Sonunda şuraya gelindi ki, bu karar aslında bir referans normudur. Yani yargı organı ve Meclis, gerektiğinde, buna uygun hareket edilip edil-

mediği konusunda değerlendirmeler yapabilir. Değerlendirmeler yapar da sonuç olumsuz olursa ne olur? Bunun yaptırımları nelerdir? Diyelim ki, program plana uygun yapılmadı. Nitekim Program Meclis'ten geçmez, Bakanlar Kurulu tasarrufudur. Bir tarafta Meclis'in onayından geçmiş bir doküman var. Diğer tarafta Bakanlar Kurulu kararı ile son şeklini almış olan bir doküman var. Bu ikisi arasında tutarsızlık

OSMAN NURİ TORUN

olursa, bu konuda yürütmenin denetimi yasama tarafından nasıl yapılır? Konu siyasi sorumluluk mu, yoksa cezai sorumluluk mu gerektiriyor? Bu konular açıklığa kavuşturulamadı. Bir diğer aşamaya gelirse, diyelim ki planda ve yıllık programlarda yer alan bir hükmü tamamiyle ters bir uygulama oldu, bakanlıklardan veya idareden. Bu ters uygulamanın yaptırımı nedir? Yönetim Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu ka-

rarın tamamıyla dışına çıkarsa, durum ne olacaktır? Bu konularda tam bir açıklık sağlanamadı. Bugünkü duruma gelince... Önce Yüksek Planlama Kurulu'nun yapısı tamamiyle değiştirilmiştir. Yüksek Planlama Kurulu'ndan bürokratlar veya teknisyenler dediğimiz kişiler tamamen çıkarılmıştır.

KURDAŞ – Hatta yanılmıyorsam, müsteşarı bile almamışlar.

SAĞLAM – Sayın Aktürk, sizin DPT Müsteşarı olduğunuz dönemde Yüksek Planlama Kurulu'na teknokratlar katılıyor muydu?

AKTÜRK – Evet.

SAĞLAM – Değişiklikler bu son yasa ile mi oldu?

AKTÜRK – Bildiğim kadarıyla 1986 yılında DPT Müsteşarı, Yüksek Planlama Kurulu üyesidir.

KURDAŞ – Bu son yasa ile sistem tamamen değişmiş. Yüksek Planlama Kurulu tamamen siyasi unsurlardan oluşmuş.

TORUN – Şimdi Başbakan'ın başkanlığında dördü Devlet Bakanı olmak üzere toplam 11 kişi. Tamamı bakanlardan oluşuyor. Başbakan, 4 Devlet Bakanı, 6 da bakan.

KURDAŞ – Herhalde toplantının sekreterliğini DPT Müsteşarı yapacak. Haliyle toplantıya da katılacak.

TORUN – Sekreterliğini Müsteşar yapacak. Ama oy hakkı ve konuşma hakkı yok. Görevi sadece zabıt tutmak. Son olarak bir de Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nin görevleri Yüksek Planlama Kurulu'na verilmiş durumda. Diğer bir nokta, teşkilat çok ge-

nişlemiş durumda. 4 müsteşar yardımcılığı ve 11 genel müdürlük ihdas edilmiş.

SAĞLAM - O «genel müdürlük» kelimeleri bana ters düşüyor. Başkanlık, DPT gibi istişari bir organa daha uygun düşen bir deyimdi. «Genel Müdürlük» adı takılarak böyle 11 bölüm ihdas edilince, 4 müsteşar yardımcısı ve müsteşar da buna eklenince, DPT tam bir bürokratik devlet dairesine dönmüş.

KURDAŞ - Ayrıca başkanlar da var.

SAĞLAM - Onlar genç müdürlüklerin altındaki daire başkanlıkları.

TORUN - Araştırma Enstitüsü var. Kısacası DPT'de 833 kişilik bir kadro oluşmuş.

KURDAŞ - Tabloya bakarsanız görülüyor. Daire başkanları da var. Örneğin, «Uzun Vadeli Planlar Dairesi» gibi... Daire başkanlıklarını, genel müdürleri, genel müdür yardımcılarını ve müsteşar ile yardımcılarını sayarsanız; benim hesapladığım, DPT'de üst yönetim kademelerindekilerin sayısı 57 kişiyi buluyor.

TORUN - DPT bu yapıyla, daha önce düşünülen «hükümetin en yakın danışma organı» olma hüviyetinden çıkıyor, önemli konuların uygulanmasından sorumlu uygulamacı bir devlet dairesi, bir bürokratik daire haline gelmiş oluyor. Böyle iyi midir, yoksa kötü müdür? Bu, ayrı bir mesele. Ama DPT'nin karakteri, görevleri ve yapısı artık değişmiştir. Plan böyle yapılabilir mi, yoksa yapılamaz mı? O da ayrı bir konu. Ama şu muhakkak ki, bu şekilde

yapılacak olan bir planda, planın teknik açıdan tutarlılığı sorununu, tartışmalar ve hazırlıklar sırasında ağırlıkla ortaya koymak mümkün değildir. Çünkü, hazırlığı yapan da Yüksek Planlama Kurulu olduğundan, teknik tercihler siyasi tercihlerle beraber yapılacaktır. Yüksek Planlama Kurulu'na gelen plan dokümanı veya tasarısı üstünde, tasarımı hazırlayanların savunma ve tartışma hakları yoktur. Halbuki daha evvel, tasarımı hazırlayanların, bu tasarımı savunma ve tartışma hakları ve yetkileri vardı. Siyasi otorite ile planı hazırlayanlar, Yüksek Planlama Kurulu'nda eşit haklarda oy kullanıyorlardı ve planı oturup beraberce konuşuyorlardı. Bu neden değişti ve bugünkü uygulamalara geçildi?

Benim kişisel görüşüme göre bu, tamamen, bizim politikacı dostlarımızın, politikaya girmemiş olan bürokratlarla aynı seviyede çalışmayı bir türlü içlerine sindirememelerinden kaynaklanmaktadır. Sanıyorum böylece sorularınızı cevaplandırmış oluyorum.

SAĞLAM - O halde görüşlerinizi almaya ve sorularımıza devam edelim. Ben DPT'nin eski bir Müsteşarı olarak Sayın Aktürk'e şunları sormak istiyorum: Devlet Planlama Teşkilatı'nın devlet içinde yeri ve ağırlığı ne olmalıdır? DPT'ye, Teşvik ve Uygulama ile Yabancı Sermaye Daireleri gibi yürütme ile ilgili birimlerin bağlanması uygun mudur? Bu açılardan son çıkan DPT Yasası'nı nasıl değerlendiriyorsunuz? Ayrıca, cevabını aradığım diğer bir soru hakkında da görüşlerinizi öğrenmek istiyorum. Bildiğiniz gibi, bugünkü 5 yıllık kaynak tahsis planları diyebileceğimiz planlar Leontief girdi-çıktı modelleriyle

rine dayanıyordu. Acaba giderek piyasa mekanizmasına açılan Türkiye'de, dışarıya açılan, globalleşen bir ekonomik hayatta, ne tür bir planlama, nasıl bir Planlama Teşkilatı düşünüyorsunuz? Çünkü ortaya yeni yeni görüşler çıkıyor. Mesela TÜSİAD'ın 2000'li yıllarla ilgili olarak yapmış olduğu son bir araştırma var. O araştırma; sektörler arası ağırlıkların saptanması, öncelikle sektörlerin belirlenmesi, teknoloji aktarımını hedef alan stratejik program fikrini benimsiyor. Türkiye iyi-kötü dışa açılma süreci içinde. Böyle iken sadece içe dönük, geleneksel plan yapısı ile yetinilmeli midir?

yüksek planlama kurulu oturumları devlet karar mekanizmasında artık eskisi kadar ağırlık taşımamaktadır; planlama olayı hafife alınmakta, konuya ilişkin çalışmalar aceleye getirilmektedir; dış ekonomik ilişkilerde ve teşvik konusunda DPT, giderek birinci adım atan güçlü bir kuruluş haline gelmiştir

AKTÜRK - Önce Sayın Torun'un ağırlık noktası olarak ele aldığı, bir masa etrafında teknisyenlerin siyasilere eşit olarak oy kullanma hadisesinin pratiği üzerinde durmak istiyorum. Yanlış hatırlamıyorsam, oy haklarının kendilerine verildiği dönemde DPT'de teknisyenlerin ayrı bir tavır takındıkları veya siyasi otoriteye karşı bir görüş serdettik-

leri tatbikatta pek görülmemiştir. Sadece rahmetli Sayın İcen Börtüçene'nin bir muhalefet şerhi olmuştur. Bunun sebebi de bir ölçüde açıktır: Teknisyen kadro siyasi otorite ile uyum içerisinde çalışıyorsa, orada belli bir teknik güce kavuşmuştur ve onu devam ettirmiştir. Aksi durumda yeri değiştirilmiştir; onun yerine siyasi otorite ile beraber çalışabilecek yeni bir ekip gelmiştir. Dolayısıyla bu olay bana daha çok akademik yönden anlamlı gibi görünüyor. Dışarıdaki planlama literatüründe de Türkiye denilince bu modele yer veriliyor, atıfta

YILDIRIM AKTÜRK

bulunuluyor. Ama ben pratikte, uygulamada, bunu çok önemli bir olay olarak görmediğimi, bir ağırlık taşıdığını sanmadığımı söylemekle yetiniyorum.

TORUN - Bu uygulama bizim dönemimizde temel bir ilke olarak benimsenmişti.

AKTÜRK – Eğer DPT kadrosunu bir ağırlığa kavuşturabilirse, kanımca bugün de kendisini siyasilere dinletebilir. Bence bu, plan stratejisi saptamırken, bu konuda Bakanlar Kurulu yönlendirilirken yapılan çalışmaların gücüne, verimliliğine ve kalitesine bağlı bir unsur. Teknisyenlerin bir anlamda siyasilere ikna etmeleri, ya da görüşlerini onlara pazarlayabilmeleri; kendi kabiliyetleri ve kapasiteleriyle ilişkilidir. Diğer taraftan teknisyenin bir fonksiyonu da, siyasi otoritenin siparişine kulak vererek soruna çözüm bulmaktır. «Bu, budur.» şeklinde çok katı bir davranış yerine, alternatifleri, siyasi otoritenin ana tercihlerini esas alarak ortaya koyduktan sonra, bunlar arasından bir seçim yapılmasına imkân sağlamalıdır.

Bugünkü dönemde eğer bir kopukluk varsa, Devlet Planlama Teşkilatı yeterince etkili olamıyorsa; bu hadise, ya çalışmaların gerekli usullere ve prosedüre uyularak yapılmamasından, ya da planlamada en üst seviyede tecrübesi ve birikimi olan Sayın Özal'ın siyasi otoritenin de başında bulunması nedeniyle «Ben sizin ne yaptığınızı, mutfağın nasıl çalıştığını zaten biliyorum.» diyerek konuyu hafife almasından kaynaklanıyor olabilir. Yüksek Planlama Kurulu oturumları, devlet karar mekanizmasında artık eskisi kadar ağırlık taşıyor. Bence bu çok daha önemli. Keşke ilgili bakanlar, Yüksek Planlama Kurulu ve bir iç kabine olarak, bir aya yakın bir süre boyunca devletin tüm hesabını gözden geçirseler. Ama bu hadise artık iki üç günlük bir son dakika operasyonu haline gelmiştir. Çalışmalar aceleyle getirilmektedir. Bence işin altında yatan asıl eksiklik budur. Orada da Sayın

Özal'ın planlama olayını hafife alması etken olmuş olabilir.

KURDAŞ – Sayın Özal yalnız planlamayı mı hafife alıyor? Gerçekte hafife almadığı bir alan yoktur. Kanımca genelde devletin hemen bütün müesseselerini hafife almaktadır.

AKTÜRK – Ben o kadarını söylemekle yetiniyorum. Yine Sayın Torun, Teşvik Dairesi'nin 1967 veya 1968'de kurulmasıyla, DPT'nin bir nevi tatbikatın içine sürüldüğünü işaret ettiler. İlk kuruluş dönemi göz önünde tutulursa, Teşvik Dairesi'nin DPT içinde oluşturulmasını ve kısa devre karar mekanizması çerçevesinde Başbakan'a yakın olmasını sakıncalı bulmuyorum. «Daha önce kamu sektörünü planlıyorduk. Şimdi bazı teşviklerle özel sektörü de yönlendireceğiz. Orada bir proje çalışması yapılacaksa, bunun ilk adresinin DPT'nin bünyesinde olması yanlışlık olmaz.» diye düşünüyorum. Daha sonra, sanıyorum 12 Mart döneminde, bu kadro dağıtılıyor. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı arasında bölüştürülüyor. Ancak, o dönemde, yine işin son satırına bakarsak, esas hedef karar alma olduğu halde, mesela özellikle yabancı sermaye kanununda karar alma mekanizmasının tıkanıldığını görüyoruz. Bunun çok açık örnekleri var. Bakıyorsunuz, müracaat iki sene önce yapılmış, top bireyler arasında iki sene dolatırılmış, sonunda da başvuru sahibine «Hayır!» denilmiş. Halbuki bu başvuruya, kısa sürede, örneğin 15 gün içinde de «Hayır.» cevabı verilebilirdi.

Onun üzerine 1980 yılında yeni bir yangın söndürme operasyonuna veya derleme-toplama operasyonuna girildi. Bence bu operasyonun iki ana de-

partmanı vardır: Birincisi, «24 Ocak Kararları» denilen fiyat mekanizmasını ve genelde piyasa ekonomisini hâkim kılacak olan ana kararlardır. İkincisi, belki de birinci kadar önemli olan ise, bu kararların tatbikatını çalıştıracak olan müesseselerin bir ölçüde oturtulmasıdır. Burada da Para-Kredi Kurulu'nun, Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun ve DPT bünyesinde de tekrar Teşvik Dairesi'nin ve Yabancı Sermaye Dairesi'nin oluşturulduğunu görüyoruz. Bu dönemde, 1980 yılı başında, Teşvik Dairesi'nin tekrar DPT çatısı altına alınmasını, dışa dönük yeni bir strateji izleyen ve ihracatı artırma hedefi güden Türk ekonomisi açısından, akılcı bir hareket olarak görüyorum. Çünkü; bu dönemde karar mekanizmasında sürat ve direkt bir ilişki sağlandı. Hatta DPT Müsteşarı, kanunların ve kararnamelerin koyduğu kuralların ötesine geçerek; IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlara karşı birinci derecede muhatap olan bir koordinatör görevini üstlendi. Hadise döndü dolaşp, bir anlamda yapılacak işe ve onu yapan kişilere geliyor.

O döneme, 1980 başlarına gelinceye kadar, dış ekonomik ilişkilerde, Dışişleri ve Maliye'nin ön planda olması esası yürürlükte idi. Hükümetlerin Osmanlı döneminden beri süregelen birikimleri bu yönde gelişmiş idi. O dönemde Sayın Özal, Sayın Demirel'in görevlendirmesiyle, Başbakanlık ve DPT Müsteşarı hüviyetiyle hareket etti. Arkasından 12 Eylül Hükümeti döneminde, bir anahtar koordinatörlük rolü üstlendi. Bu gelişme biraz da Sayın Özal'ın kişiliğinden kaynaklanıyordu. Böylece DPT, gerek dış ekonomik ilişkilerde, gerek teşvik meselelerinin geliş-

tilmesinde, birinci adımı atan güçlü bir kuruluş haline geldi.

Ancak, bugün geldiğimiz noktaya bakarsak, milli gelir içindeki payı açısından, artık bir anlamda oldukça oturmuş bir dış ticaret kesitine kavuştuk diyebiliriz. Böyle ise, şahsen ben de uygulama birimlerinin DPT dışına alınmasını, bir «Dış Ekonomik İlişkiler Müsteşarlığı» bünyesi içinde toplanmasını, DPT'nin daha stratejik bir beyin fonksiyonuna rücu etmesini arzuluyorum. Bununla ilgili olarak son kanunda da bir eksiklik görüyorum. Rolling plan yaklaşımıyla, - her sene, 5 sene, hatta 10 sene ilerideki hedefler verilerek - hedeflerin canlı tutulması olgusunun getirilmesini, iyi bir tatbikat unsuru olarak değerlendiriyorum. Bu konuda bir misal vereyim. 1980 başında göreve getirildiğimizde, 4'üncü Beş Yıllık Plan yapılmıştı; ancak, petrol şokundan sonra tatbik edilemez hale gelmişti. Bütün baz rakamları değişmişti. Bir teknisyen olarak o planı, hedeflere göre uygulama açısından, rafa koymaktan başka yapabileceğimiz bir şey yoktu. Halbuki bunun bir mazeret olmaması gerekirdi. Planın birinci yıl tatbikatı göz önünde tutularak, hedefleri her sene yenilenebilirdi. Bu metot daha çok gece karanlık bir yolda giden arabanın uzun farlarını periyodik olarak yakarak yolu daha iyi görebilmesi olayına benzetilebilir.

SAĞLAM - Bir şey sorabilir miyim, Sayın Aktürk? Yeni kuruluş yasasında yer alan 838 kişilik kadroyu ve 11 genel müdürlüğü içine alan teşkilat yapısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

AKTÜRK - DPT 30 yıllık bir kuruluştur. Artık bir devlet dairesi olmuştur. Her teşkilatın gençliğinde, ilk yıllar-

rında enerjisinin ve katkı payının yüksek olduğunu görüyoruz. Aslında daha değişik kalitede bir kadrolaşma kabiliyeti muhafaza edilebilir. Ama, devlet statüsünde bunu bir kalıba oturttuğumuz zaman, hayatini kaybetmiş oluyor. Bir bakanlık teşkilatı gibi, müsteşar yardımcılarını, genel müdürler ve daire başkanları oluşturuyor. DPT'nin ilk döneminde, çok şuurlu bir şekilde, çalışanlara bir mizana yakın ücret veriliyordu. Bir de ikinci bir unsur olarak – Sayın Torun bu noktaya değinmediler – uzman ile müsteşar arasında sadece iki basit kademe vardı. DPT'de üçüncü kapıyı çaldığında, uzman müsteşara ulaşırdı. Benden sonra Sayın Yusuf Özal döneminde müsteşar yardımcılığı kademesi ihdas edildi. Ben buna şiddetle karşı çıktım. Bu uygulama giderek katmerlendi. Teşkilat büyüdü, hantallaştı ve lider uzmana ulaşamaz hale geldi.

SAĞLAM – Evet, DPT büyüdü ve hantallaştı. Uygulamanın tam içine girdi. Düşününüz, devletin piyasaya ağırlık verdiği, dışa açıldığı bir dönemde, DPT giderek büyüyor, hantallaşıyor ve tam bir devlet kuruluşu haline geliyor.

KURDAŞ – Gosplan teşkilatına benzer hale gelmiş.

AKTÜRK – Müsaade ederseniz, ikinci bölümümüzle ilgili global bir şey söylemek istiyorum. Adına ister kapitalist rejim ister serbest piyasa düzeni deneilsin; «Biz böyle kalkınmak istiyoruz. Doğu blokundaki gelişmelerden sonra artık bütün dünya buraya geliyor.» diye düşünülerek, iktisadi kalkınma olayını basite indirgeyip, konunun sadece bir tek tatbikatı varmış gibi ele alırsak, yanlış oluruz. Bence bu konuda üç de-

ğişik tatbikat modelinden söz edilebilir. Birincisi, ABD örneğidir. Burada kapitalizmin ve serbest piyasa düzeninin en ileri noktasında bir uygulama görüyoruz. Ama burada 200 küsur milyonluk bir iç pazar ve – altını çizerek belirtiyorum – oturmuş müesseseler söz konusudur. Bu ekonomi gelişme döneminde değildir. Bütün müesseseler oturmuştur. Yılda % 3 civarında bir büyüme olursa, «Ekonomi çok iyi durumdadır.» denilebilmektedir. Washington'un ağırlığı, hükümet merkezinin ağırlığı son derece azdır. Kamu sektörü, KİT falan gibi bir şey görmüyoruz. Birinci tablo budur.

İkinci uygulama modeli Avrupa ülkelerinde görülmektedir. Ben Avrupa modelini, çok kabaca, «sosyal piyasa ekonomisi» olarak nitelendireceğim. Burada piyasa ekonomilerinin sosyal boyutuna daha fazla ağırlık veren ülkeler görüyoruz. Bir tarafta İskandinav ülkeleri, diğer tarafta İtalya, Almanya, Fransa, hatta İngiltere... Sosyal boyutu hükümet programında kendine görev edinmiş ülkeler var. Burada da yine oturmuş bir büyüme hızı görüyoruz. Hiçbir zaman % 5'lerin üzerinde bir büyüme iddiası söz konusu değildir.

Üçüncü glop olarak Pasifik ülkelerini göstereceğim. Burada Türkiye'nin de kıyaslanabileceği bir örnek yatmaktadır. Başta Japonya olmak üzere Güney Kore, Singapur ve Tayland... Özellikle Japonya ve Güney Kore misallerine daha yakından bakarsak, yönlendirilmiş piyasa modeli diyebileceğimiz uygulamalar görüyoruz. Burada ülke bir şirket gibi ele alınmakta, dünyada bir yere oturtulmakta, girilen yarışta en yüksek ekonomik büyüme hızını ön planda

tutan bir strateji, çok şuurlu bir şekilde izlenmektedir. Tokyo'da MITI, Seul'de benzer bakanlık teşkilatı vardır. Cumhurbaşkanının başkanlığında aylık toplantılar yapılıyor. Aslında sahada aynı özel sektör kuruluşları oynuyor. Siz aynen bir takım menajeri gibi arada bir oyuncuları toplayıp yeni stratejiler uygulanmasında yardımcı oluyorsunuz. Şuurlu bir çalışma ve çok kuvvetli bir dayanışma var. Nereye gidildiği konusunda bir konsensus ve kuvvetli bir diyalog var. Bu diyalog sayesinde özel sektör de gücünün limitlerine erişebiliyor.

Ama burada pür piyasalardan bahsetmek söz konusu değildir. Nitekim bu uygulama Batı'nın tenkidine maruz kalıyor. «İç piyasanızı açın.» diyorlar. Ama, iç piyasalarda bir miktar ithal rejiminden, bir miktar da şuurlu korunmadan gelen kâr marjları; burada global oyuncular diye ortaya koyduğumuz şirketlerin menfaatlerinin dengelendiği bir ortam oluşturuyor. Açıkçası, iç piyasada vergi alıp da devlet eliyle harcama yapacağınıza; bunu, şeker, petrokimya ve sair alanlarda faaliyette bulunan bazı büyük şirketlere ve monopollere bahsediyorsunuz. Böylece bunların, iç piyasalardan edindikleri güç ile hem teknolojik yatırım yapmalarını, hem de dış piyasalarda pazarlama şebekeleri kurmalarını, böylece özkaynakları güçlü kuruluşlar olarak ayakta kalmalarını sağlıyorsunuz. Bu bence çok şuurlu bir strateji. Ayrıca görüyoruz ki, bu ülkelerde % 10'larla % 12'lerle büyüme, neredeyse işin ortalaması noktasına getirilebiliyor. Arzetmek istediğim mesaj şudur: Türkiye gelişmek mecburiyetinde ve yüksek kalkınma hızına erişmek mecburiyetinde olan bir ülke ise, model olarak alacağı piyasa, pür serbest piyasa

değildir; ABD ve Avrupa değil, Uzakdoğu ülkeleridir.

SAĞLAM – Yönlendirilen bir piyasa düşüncesini esas almak gerekir diyorsunuz.

AKTÜRK – Orada bir miktar manüplasyonu hiç eziklik hissetmeden kabul etmek gerekir. Ancak böylece akılcı bir şekilde yüksek büyüme hızına erişilir. Ayrıca bu, kesinlikle demokrasi-den taviz vermek değildir. İşte bazen «Kore'de askeri rejim var.» derler. Ben bu modeli demokrasi-den bir taviz olarak değil, şuurlu bir yönlendirme olarak düşünüyorum.

TORUN – Eski deyimle müdahaleci değil, rasyonel bir yönlendirme.

KURDAŞ – Bir soru sorabilir miyim? Böyle bir sistem içinde, yönlendiren ekibin, Rusya'da ve başka ülkelerde gördüğümüz gibi, vahim hatalar ve tercihler yapmasını nasıl önleyeceksiniz?

AKTÜRK – İşte orada demokrasi devreye giriyor. Yani, başarılı iseniz kalırsınız.

KURDAŞ – Gene böyle bir sistemde; yalnız tercihlerde yani kaynak kullanımında değil, ekonomik politikada da ciddi hatalar yapıldığını; mesela ihracata yönelmiş ekonominin, şiddetli bir enflasyon ortamında, çok mantıksız bir kur politikasıyla, anormal bir faiz sistemi içerisinde, âdeta çöküntüye götürüldüğünü görüyorsanız; bu gibi hallerin tekerrürünü nasıl önleyeceksiniz?

AKTÜRK – Yanlış anlaşılmasın. Şu anda Türkiye'deki tabloyu o ekonomilere benzetmiyorum. Öyle bir görüşte değilim. «Madem ki piyasa ekonomi-

sine geçtik, madem ki globalleştik, o zaman artık planlamaya ihtiyaç yoktur.» demek istemiyorum. Aslında piyasa ekonomisine geçmedik. Devlet sektörünün ağırlığı ve söylenenlerin realize edilmesi açılarından olaya bakarsak; devlet küçülmedi, devletin fonlar üzerindeki etkinliği azalmadı. Dolayısıyla bu tam bir karma ekonomidir. Sayın Özal'ın «Karma ekonomi aldatmacası...» sözü bu anlamda geçerli değildir. Şu anda karma ekonomi yürürlüktedir. Ben devleti küçültürüm, özel sektörü büyütürüm, meseleyi sürekli özel sektör yaklaşımı ile ele alırım. Ancak o zaman, «O günler artık tarihte kaldı.» diyebilirim. Ama bugün ekonominin ağırlık noktası özel sektör değil, devlettir.

ister emredici ister yönlendirici nitelikte olsun, planlamanın fonksiyonları başkadır; bu nedenle uygulama mutlaka DPT'nin dışına çıkarılmalıdır; bir ülkede piyasa ekonomisinin varlığını, firmaların özerk olmaları belirler

SAĞLAM – Ben aynı konudaki soruları, bu kez Sayın Gürsel'e yönelterek devam ettiriyorum. Serbest piyasa ekonomisinin giderek işlerlik kazandığı ülkelerde, planlama yapmanın kapsamı ve unsurları neler olmalıdır? Örneğin, serbest piyasa düzeninde planlama bir bilgi birikim merkezi mi olmalıdır? Çünkü, böyle bir görüş de var. Planlama, sanayicilere ve mütebbislerle doğru ve yararlı bilgileri ak-

taran yönlendirici bir merkez mi olmalıdır? Yoksa bugünkü gibi KİT'lerle, yatırım paketleriyle, icracı dairelerle donatılmış bir planlama mı daha doğrudur? Şunu söylemek istiyorum. Dünyada planlama teşkilatlarının yaptıkları uygulamalara şöyle bir baktığımızda, başlıca iki aşama görüyoruz: (1) Başlangıçta, içe dönük ithal ikamesi politikasının uygulandığı dönemlerde, daha çok ağır sanayi ve ara malları yatırımlarına ağırlık veren, müdahaleci, katı planlar yapıldığını ve uygulandığını görüyoruz. Bu dö-

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

nemde KİT'lerle desteklenmiş, selektif müdahaleci, ayrıntılı bir planlama fikri ve uygulaması var. (2) Zaman ilerleyip ekonomi çeşitlenip heterojen bir yapıya büründükçe ve dışa açılma yoğunlaştıkça, artık mal, sermaye ve döviz piyasalarının da giderek serbestiye kavuştuğunu görüyoruz. Böylece plan yapmada ikin-

ci aşamaya geçilmiş oluyor. Bu aşamada artık fonksiyonel müdahale dönemi diyebileceğimiz yeni bir dönem söz konusudur. Artık devlet ekonomide rekabeti teşvik ve bilimsel-teknolojik gelişmeye önderlik eden bir tutum içindedir. Kuruluşları vergi ve kredi politikalarıyla yönlendirmektedir. Bu dönemde planlama, güç duruma girmiş endüstrilerdeki yeniden yapılanmayı yönlendiren bir merkezdir. Görüldüğü üzere, planın içeriğinde bir değişme olmuştur. Fonksiyonel müdahale dönemi diyebileceğimiz bu dönemde serbest piyasa mekanizmasına daha uygun düşen bir planlama söz konusu olacaktır. Sayın Gürsel acaba siz bu gelişmeler ışığında nasıl bir plan düşünüyorsunuz? Türkiye için nasıl bir plan öneriyorsunuz?

GÜRSEL – Benim genellikle bu tip konularda zor bir konumum var. Çünkü, siyasi görüş olarak solda yer alırken, iktisatçı olarak çok öteden beri, iktisadî yeni öğrenmeye başladığımdan beri, piyasa ekonomisinden yanayım. Bu nedenle zaman zaman bizim sosyal demokrat arkadaşlarla değil de daha çok ANAP cenahı ile aynı paralele düşmüş gibi oluyorum. Bu da bazı sıkıntılar doğuruyor. Bu bakımdan yine bazı şaşırtıcı görüşler öne sürmek zorunda kalacağım. Ama bunları, doğruluğuna inandığım için söylemek istiyorum. Olayı en başından ele almak lazım. Bu bakımdan söze, daha önce Sayın Torun'un ve Sayın Aktürk'ün tartıştığı konularla başlamak istiyorum.

DPT 1960'da kurulurken, siyasilerle bürokratların bir arada ve âdeta –en azından kâğıt üzerinde– eşit düzeyde oldukları bir teşkilattan bugünkü duruma geldik. Bence başlangıçtaki kuruluş

eşyanın tabiatına aykırı idi. Hiçbir zaman bürokratlarla siyasi temsilciler eşit düzeyde olamazlardı. Bu, demokrasilerde mümkün değildir. Sanıyorum bu yapı, bizim 1961 Anayasası'nın altında yatan siyasal ve ideolojik görüşlerin, toplumun yönlendirilmesi konusunda seçilerek gelen ve sorumluluk üstlenen siyasilere güvenmeme psikolojisinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Baştan itibaren bu yapı aslında doğru bir yapı değildi. Nitekim Sayın Aktürk de sonradan belirttiler. Pratikte olaylar eşyanın tabiatına uygun olarak cereyan etti ve bürokratlar hiçbir zaman siyasilerle eşit düzeyde yetki sahibi olmadılar. Bence işin doğrusu da budur.

Öte yandan, burada çok önemli konuların altı çizilmekle beraber, planlama olayının genelde küçümsendiği de anlaşılmaktadır. Oysa en azından kâğıt üzerinde söylenenler dahi yerine getirilirse, DPT önemli fonksiyonlar görebilirdi. Bir piyasa ekonomisinde bu fonksiyonlar neler olabilir, neler olmalıdır? Bu da üzerinde durulması gereken ayrı bir konu. Burada, Yüksek Planlama Kurulu'nun siyasilerden oluşsa dahi planlama olayı ile yeterince ilgilenmediği dile getirildi. Tabii bunun birtakım vahim sonuçları mutlaka ortaya çıkacaktır. Bu arada bir küçük noktaya da değinmek istiyorum. Sayın Aktürk'e bütünüyle katlıyorum; bu uygulama meselesini de kesinlikle DPT'nin dışına çıkarmak lazım. Çünkü, «planlama» denildiği zaman, olay ister emredici olsun, ister yönlendirici olsun, yapacağı fonksiyonlar başkadır. Teşvik dağıtma, teşvikleri izleme ve sair uygulamaya dönük çalışmaların sakıncaları planlamanın aksamasına yol açıyor. Bu nedenle DPT kurum olarak yıpranıyor. Sayın Ak-

türk'ün getirdiği, bu açıdan da çok önemli ve uygun bir öneridir.

Şimdi asıl konumuza gelelim. Türkiye'nin piyasa ekonomisinde olmadığı ileri sürülmüştür. Çünkü ekonomide devlet hâlâ önemli bir ağırlığa sahiptir. Hangi kıstası alırsanız alın, KİT'lerin yarısı, bankaların yarısından da fazlası devlete ait kuruluşlardan oluşuyor. Benim burada şahsen bir itirazım var. Ben bir piyasa ekonomisinin kıstaslarını daha farklı görüyorum. Bence burada mülkiyet o kadar önemli bir unsur değildir. Önemli olan firmaların özerkliğidir. Eğer bir piyasada firmalar gerçekten özerk iseler, kararlarını bağımsız olarak alabiliyorlarsa, amaçları kâr etmek yani kaynakları rasyonel olarak kullanmaksa, içinde özel firmaların da yer aldığı bir rekabet ortamı içinde faaliyette bulunuyorlarsa; bence bu bir piyasa ekonomisidir. Böyle bir ekonomide bazı firmaların devlet mülkiyetinde olması, belirleyici bir kıstas değildir. Bir firma için kâr etme, kaynakları rasyonel olarak kullanmanın göstergesidir. Oysa Türkiye'deki uygulama böyle değildir. Aslında ANAP, piyasa ekonomisinin en büyük mücahitliğini yaptığı halde, bir piyasa ekonomisinde yapılmaması gereken ne varsa yapıyor. Ben genelde «serbest piyasa ekonomisi» yerine «piyasa ekonomisi» demeyi yeğliyorum. Çünkü bence «serbest» sözcüğü pek anlamlı değil. Türkiye'de kararların keyfiliği devam ediyor. Günün birlik değişen kararlarla karşılaşıyoruz. Piyasa ekonomisi demek, sektörler arasında ve firmalar arasında rekabet demektir. Bizim hâlâ bir antitröst yasamız, bir antitekel yasamız yoktur. ANAP Hükümeti, aradan 8 yıl geçtiği halde böyle bir yasa çıkarmamıştır.

bir yandan elindeki ekonomik gücü siyasi iktidarın çıkarları için kullanabileceği bir araç gibi gören ve KİT'lere özerklik vermeyi hiç düşünmeyen hükümet, öbür yandan piyasa ekonomisini savunuyor; burada çok ciddi bir çelişki vardır

Üzerinde durmak istediğim diğer bir nokta, son çıkan kanunun Yüksek Planlama Kurulu'nun görevlerine ilişkin üçüncü maddesidir. Çok dikkatimi çeken bu maddeyi isterseniz size okuyayım: «Kalkınma planı ve yıllık programlar çerçevesinde Kamu İktisadi Teşekkülleri ile ilgili her türlü kararları almak...» Bu, hakikaten dehşet verici bir olaydır. Bunu piyasa ekonomisini savunan bir Hükümet nasıl yapabiliyor?

AKTÜRK - Bu, daha önce «Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu»nun görevlerindendi. Bu kuruluş «Yüksek Planlama Kurulu» haline getirildi.

GÜRSEL - Ben «... her türlü kararı almak...» ifadesinden şunu anlıyorum: Kuruluşun ne üreteceğine karar verebilir. Hangi fiyattan satacağına karar verebilir. Kimi istihdam edeceğine karar verebilir. Hangi yatırımı yapacağına karar verebilir. Bir ekonomide firmaların yarısı KİT'lerden oluşuyorsa, KİT'lere ilişkin her türlü kararı da Yüksek Planlama Kurulu alacaksa, bu za-

ten piyasa ekonomisi olmaz. Burada bunu anlatmakta da güçlük çekiyorum. Siyasi düzeyde tecrübesi olan değerli konuşmacılar belki bu konuda beni aydınlatabilirler. Nasıl oluyor da bir Hükümet, bir taraftan felsefe olarak piyasa ekonomisini savunuyor, öbür taraftan KİT'lerle ilgili en ufak özerkliği vermek istemiyor? Nitekim Hükümet'in

DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL

getirmediği reformlardan bir tanesi de «KİT Reformu»dur. Piyasa ekonomisini savunan bir Hükümet, özelleştirmeyi yapınca kadar, hiç değilse bu kuruluşlara özerklik verse idi. Çünkü, özelleştirmenin ne kadar zaman alacağını ve zahmetli olduğunu hepimiz biliyoruz. Hükümet KİT'lere özerklik vermeyi hiç düşünmediğine göre, orada politik yönden çıkar olduğu, çok önemli bir rant olayı olduğu anlaşılıyor. Hükümet bunu elinden bırakmak istemiyor. Ka-

nıca bu ekonomik gücü, siyasi iktidarın çıkarları için kullanabileceği bir araç gibi görüyor. Çünkü KİT'ler ekonominin yarısını oluşturmaktadır. Sonuç olarak diyor ki; «Her türlü kararı almaya ben yetkiliyim. Bu konuda piyasa falan tanımam. Bunların yöneticileri benim tayin ettiğim bürokratlardır. Bu nedenle firmaları yönetmek onlara düşmez. Firmaları da siyasi güç olarak ben yönetirim.»

Burada gerçekten çok ciddi bir çelişki var. O nedenle de Türkiye'de «planlama»dan çok fazla bir şey beklemek lazım. Bir yerde siyasi organ «Ben hedefleri tayin edeceğim.» demiştir. Orada da ciddi bir sorun var. Daha önce de değinildi. Eğer hedefler gerçekçi değilse, ekonominin kaynaklarıyla ve ekonomi üzerindeki dış ya da iç tehditlerle tutarlı olmayan hedefler konulursa, bunlara dayanılarak nasıl verimli bir plan yapılabilir? Yapılamayacağına göre, böyle bir plandaki hedefleri tutturabilmek için, hayali varsayımlar yaratılmak zorunda kalınacaktır. Her halükârda da bu hedefler tutmayacaktır. Herhalde, en azından, bunları söylemeye hakkı olacak bir Devlet Planlama Teşkilatı gereklidir. Bu konuda istişare ve koordinasyon sağlanmalıdır. Ama son aşamada sorunlu olanlar elbette siyasilerdir. Sonuçta plana imza atacak olanlar onlardır. Plan amacına ulaşmadığında seçmen nezdinde hesap verecek olanlar da onlardır.

Piyasa ekonomilerinde «planlama», benim görüşüme göre, kendi içinde zaten sorunlu bir kavramdır. Eğer bir piyasa ekonomisi, özerk firmalar ve rekabet ortamı söz konusu ise, «planlama» kavramı ister istemez «merkezi

planlama»yı çağrıştırmaktadır. Çünkü «planlama» kavramı öyle doğmuştur. Piyasa ekonomilerinde doğmuş bir kavram değildir. Sosyalizm ile birlikte gündeme gelmiş bir kavramdır. Sonradan bu kavram, piyasa ekonomilerinde, üçüncü dünya ülkelerinde ve kalkınmakta olan ülkelerde bir miktar değişikliğe uğramıştır. Yerleşmiş bir kavram olduğu için biz yine kullanmaya devam edelim ama, bizatihi «planlama» sözcüğünün başarılı olup olmadığı da tartışılabilir. Benim gözümde «planlama» bir piyasa ekonomisinde ancak yönlendirici olabilir.

Bir kere biz KİT'lerden kesinlikle vazgeçmek istemiyor olabiliriz. Onun da kendine göre haklı gerekçeleri bulunabilir. Ancak bunları mutlaka özerk firmalar haline getirmemiz lazımdır. Özerk firmalar piyasa ekonomilerinde rekabet ortamı, içerisinde çalışırlar. Bu reform yapıldıktan sonra, zaten devletin ya da siyasi yetkenin firmalarla ilgili olarak doğrudan karar alma ihtimali de ortadan kalkacaktır. Geriye sadece iktisat politikaları kalacaktır.

İktisat politikaları, bir siyasi iktidarın hedefleri çerçevesinde birer araçtan, araçlar bütününden ibarettir. Bu siyasi hedefler de, ister sağda ister solda yer alsın, bizim gibi kalkınma sorunu ile karşı karşıya olan ülkelerde aslında çok aşikârdır: Mümkün olduğu kadar hızlı büyüme sağlayacaksınız. Hızlı büyüme ile birlikte mümkün olduğu kadar istihdamı gözeteceksiniz, gelir dağılımına dikkat edeceksiniz ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya çalışacaksınız. Türkiye için çok önemli olan bir de siyasi hedefimiz vardır. Bu hedef, Avrupa Topuluğu ile bütünleşme hedefidir.

Daha önce üzerinde durulan Uzak Doğu modeli, belki de bu çerçevede oluşması gereken bir hedefdir. Bu gibi hedefler sağ ve sol görüşte olanlar için aynıdır. Önemli olan, iktisadi politikaları bu hedeflere ulaşacak şekilde düzenlemek ve hedefler arasında tutarlılığı sağlamaktır.

Kanımcı bu konuda DPT'nin birinci derecede bir görevi var. Çünkü hiçbir hükümet ya da iktisat politikalarını uygulayacak olan bakanlıklar, tek başlarına gerekli hazırlığı yapamazlar. Önce ekonomiyi tanyacaklar ve resmini çekecekler. Sonra birbiriyle tutarlı hedefleri içeren bir ekonomik model oluşturacaklar. Daha sonra da «O hedeflere nasıl ulaşabiliriz?» sorusunun cevabını arayacaklar. Bu fonksiyonları yerine getirmezler. Örneğin, bu hedeflere ulaşmada çok önemli işlevi olan Maliye'nin ayrı bir görevi vardır. Ekonomi bakanlıklarının ayrı hedefleri vardır. Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bu hedeflere ulaşmada önemli bir yeri olmakla beraber, tek başına bu işi yapamaz. Kısacası, bu araştırmayı bakanlıkların dışında bir kurum yapacak, iktisat politikalarıyla ilgili olarak, söz konusu hedeflere ne şekilde varılacağı konusunda hükümeti aydınlatacaktır. İktisadi bir model çerçevesinde, gerekli çalışmaları yapacak bir kurumun varlığı zorunludur. Bu kurum da bence DPT olmalıdır. Zaten DPT de, sanıyorum artık Leontief modelleriyle değil, daha sofistike ve piyasa ekonomisine daha uygun modellerle çalışmaya başlamıştır. Nitekim 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ardında böyle bir model vardır. Bu modelin uygun olup olmadığı, geliştirilmesinin gerekli olup olmadığı tartışılabilir. Ama ilginç bir nok-

taya değineyim: Siyasilerle DPT arasındaki koordinasyonsuzluk, 6. Beş Yıllık Plan'da kendini göze çarpıcı biçimde gösteriyor.

KURDAŞ – Nasıl gösteriyor?

GÜRSEL – Ben plana baktığımda çok şaşırılmıştım. Planda Türkiye için dış borç ödemesi yer alıyor. Plana göre, Türkiye dış borçlarını beş yıl boyunca 40 milyar dolardan resmen 20 milyar dolara düşürüyor. Bir başka deyişle dış borçlar yarı yarıya azalıyor. Bunu bir vesile ile Sayın Işın Çelebi ile tartıştık. «Bu nasıl oluyor? Büyük siyasi bir hedef mi var?» diye sorduk. Çünkü böyle bir hedefin olmadığı açıktı. Sonradan anlaşıldı ki model bir döviz fazlası üretmiş. Bilindiği gibi bağımlı ve bağımsız değişkenler var. Modele dış bilgileri koyuyorsunuz. Bağımlı değişkenlerden biri Türkiye'nin ödemeler bilançosu. Bakıyorsunuz ki, ödemeler bilançosu bu beş yıl boyunca fazla vermiş. «Bu fazla ile dış borç ödenir.» denmiş ve işin içinden çıkmış.

Aslında bu, kalkınmakta olan bir ülke açısından çok önemli bir nokta. Biz dış borç mu ödemeliyiz, yoksa dış borçlarımızı belli bir seviyede tutup, o tasarrufları dışarı aktarmak yerine büyüme hızını mı yükseltmeliyiz? Büyüme hızını yükselttiğimiz zaman, ekonominin başka yerlerinde, acaba bu büyüme hızını takip edebilecek kaynak ve teşkilat var mı? Plan hazırlanırken bu sorular sorulmamış. Belli ki siyasiler de bu gibi noktalarla ilgilenmemişler. Sonuç olarak, Türkiye 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre beş yıl boyunca dış borç ödeyecektir. Oysa bu, şimdiki durumda zaten uygulanmıyor.

KURDAŞ – Neden?

GÜRSEL – Uygulanması mümkün değil.

KURDAŞ – Sayın Gürsel, bir saplama yapabilir miyim? Planın düştüğü tenakuz gayet açık. Devlet, 1988'den bu yana dış ödemeler konusunda «yalancının mumu» misalindeki gibi hep yanlış bilgi veriyor. Güya dış ödemelerimizde ve cari işlemlerimizde fazla veriyoruz. Planlama, gerçek olmadığı halde, o kendi kendine uydurduğu rakamların etkisindedir. 1989 yılında ve 1990 tahlillerini hazırlarken, cari işlemlerin hep döviz fazlası vereceğini varsaymış-

KEMAL KURDAŞ

tır. Kendi yanlısına kendi inanmış pozisyonadadır. Cari işlemlerde hep bir fazlalık tahmin ettiler. Oysa tamamen tersi oldu. Bu, fantastik bir olaydır. Niye? Çünkü baz aldıkları rakamlar doğru değildir, gerçek değildir. Birtakım uydurma rakamları alıp ona göre projeksiyon

yaptılar. Plan komik bir şekilde bütünüyle çığırından çıkmış oldu. İşte planlamanın tehlikelerinden biri de budur.

GÜRSEL - İşin içinde olmadığım dan fazla spekülasyon yapmak istemiyorum ama, bence oradan şu sonuç açıkça ortaya çıkıyor: DPT'nin, Hükümet'in iktisat politikalarını yönlendirici işlev yapması gerekir. «Şu iktisat politikasını uygulamalısın.» şeklinde değilde «Hedeflerine varmak istiyorsan, iktisat politikalarını şöyle saptamalıyız.» gibi... Oysa, bir iktisat politikası uygulamaya kalktığı vakit Hükümet'in DPT'ye dönüp «Bunun sonuçları ne olabilir?» diye sormadığı anlaşılıyor. DPT ve Hükümet birbirinden tamamen kopuk. Bakıyorsunuz, Hükümet Merkez Bankası'nın politikaları nedeniyle Türk Lirası'nı revalüe etmeye başlıyor. Halbuki planda böyle bir şey yok. Plan beş yıl için yapılmış, döviz kuru politikasında bir değişme olmayacağı varsayılmış. Dolayısıyla döviz fazlası verilmiş. Bu durumda Hükümet'e «Ne yapalım?» diye sormamışlar ve «Dış borç ödeyelim.» demişler. Bildiğim kadarıyla Hükümet'in dış borç ödeme gibi bir derdi yok. Aslında ödemeler dengesi fazlası olduğu zaman ödeyebilirsiniz. İç tasarruflardan çekebilirsiniz, Hükümet'e kaynak yaratabilirsenez, ödersiniz. Ama bugünkü durumda yanlış olur. Allahtan böyle bir politika izlenmiyor. Yani ortada mutlaka bir koordinasyonsuzluk var. Hükümet iktisat politikalarıyla ilgili olarak DPT'den yararlanmıyor. DPT'nin yaptığı 5 yıllık planın da bence bir kıymeti yok.

SAĞLAM - Planda makro politikalar zaten belirli değil.

AKTÜRK - Aslında Sayın Gür-

sel'in belirttiği gibi, planlama çalışması esnasında hasbelkader madde konuşmuş da o nedenle fazla vermiş değil. Plan stratejisi hazırlanırken önce kabineye gidip nabız yoklarsınız. Ama son şeklini hükümet yapar. Son plan stratejisinde iki ana unsur var. Birincisi, «Tasarruf meylini artıracacağız.» deniliyor. Tasarruf meyli artışını madde olarak koyduğumuzda, ortaya; «Ben bolluk içerisindedim. Dışarıya borç da öderim, içeride yatırımlarımı da yaparım. % 6 kalkınma hızını da tuttururum.» olayı çıkıyor. Asıl yanlış, «Tasarrufları daha da arttırabiliriz.» diye ısrar etmekten kaynaklanıyor. Üst üste birkaç planda bu yanlışya düşülmüştür. Örneğin, % 25'lerde giden bir tasarrufu «% 30'lara çıkaracağız.» varsayımı gibi... Oysa tasarruflar % 21'e inmiştir.

GÜRSEL - Döviz fazlası nasıl oluştu?

AKTÜRK - Cari işlemler fazlası söz konusu, «Artık ihracat oturdu. Görünmeyen kalemlerden turizm de patlayacak. Gelirler giderek artacak. İşin seyri ve bize yakışanı da budur.» denilmiştir. Sayın Ali Tıgrel ve Sayın Işın Çelebi TÜSİAD'a geldiklerinde, benim de kendilerini tenkit ettiğim nokta bu olmuştur: «Bunu böyle yapıp tatbikatında tersine dönerseniz, dış dünya sizden daha fazla huylanır. Bu gerçekçi değildir. Tasarrufları bu kadar ciddi bir şekilde arttıramazsınız. Böyle davranmakla bilakis tüketimi körüklüyorsunuz.» İkinci bir nokta da şudur: Plan yapan kadro ile halen tatbikatı yapan anahtar kadro birbirinden biraz farklıdır. Olaya öyle de bakmak lazım.

GÜRSEL - Son olarak Sayın Aktürk'ün gündeme getirdiği Uzak Doğu

modeline değinmek istiyorum. Duruma şöyle bir göz atacak olursak, bu konuda çok fazla müdahaleci, çok fazla yönlendirici bir plandan yana değilim. Planın, doğru hedeflere götürecekt iktisat politikalarının benimsenmesinde ve hataya düşülmesini önlemede hükümete yardımcı olması lazım. Bu da Sayın Aktürk'ün değindiği gibi, uzun vadeli hedefleri koyma ve yıllık revizyonlarla - kendisi «rolling plan» deyimini kullandı - uygulamayı sürdürme şeklinde götürülmelidir. Burada, beş yıllık büyük hedefleri gösteren plandan çok, uzun vadede o hedeflere varabilmek için uygulanacak yıllık iktisat politikalarının ne olması gerektiği ağırlık kazanmaktadır. Bu açıdan DPT'nin Hükümete yardımcı olması gerekir.

Diğer bir nokta, piyasa ekonomilerinde birtakım aksaklıkların kendiliğinden ortaya çıkmasıdır. Piyasa ekonomisini içten benimsemiş olsak da, devlet piyasa ekonomisinin tüm kurumlarını eksiksiz koymaya çalışsa da, bu aksaklıkların ortaya çıkması önlenemez. Örneğin, dışsal ekonomiler meselesi var. Bunun en önemlisi ve etkili olanı da çevre. Biliyoruz ki, firmalar özerk olsalar ve rekabet ortamında çalışsalar bile çevreye zarar verebilirler. Dolayısıyla burda ister istemez devlet müdahalesi şarttır. Örneğin tekel sorunu çıkabilir. Bazan öyle tuhaf tekeller kurulabilir ki, siz onları istediğiniz kadar rekabete açmaya çalışın, başarılı olamazsınız. Çünkü o sektörde optimal büyüklük meselesi olabilir. Dolayısıyla tekeli ister istemez kabullenmek zorunda kalırsınız. Bazı sektörlerde, özellikle tarım kesiminde davranışlar olaylardan çok geç etkilendir. Üretim hasarlarının düzeltilmesi çok zaman alabilir. O arada piyasa

salarda büyük bozukluklar, dolayısıyla gelir dağılımını bozabilecek olaylar ortaya çıkabilir. Örnekleri çoğaltabiliriz. Mesela emek piyasası için hiçbir zaman bir piyasa ekonomisi söz konusu olmaz. Orada mutlaka sendikalar bulunmaktadır. Bu nedenle mutlaka bir serbestiyet kurulamaz. Bu tür konularda devlet elbette müdahale etmek ve durumu düzeltmek durumundadır. Doğrudan değilse de dolaylı olarak. Onun da kullanabileceği dolaylı araçlar vardır. Burada bu gibi ayrıntılara girmek istemiyorum.

SAĞLAM - Sayın Gürsel, bir soru sorabilir miyim? Planlama açısından, sektörlerarası ağırlıkların saptanmasını, belirli sınıai branşların teşvikini, uzun vadeli bazı yeniden yapılanmaları uygun görür müsünüz?

GÜRSEL - Ben de oraya gelmek istiyordum. Biraz önce devletin piyasalara dolaylı müdahalesinden söz ettim. DPT; bu müdahalelerin örgütlenmesi ve organize edilmesi, bu gibi konularda hükümetin doğru kararlar alması ve doğru araçları seçmesi bakımlarından mutlaka bir rol üstlenmelidir. Bunlarla ilgili araştırmaları ve etütleri yapacak, hükümete veya ilgili bakanlıklara tavsiyede bulunarak bir kuruma ihtiyaç varsa, bu bence gene DPT olmalıdır.

Üçüncü bir nokta, uzun vadede sektör ağırlıklı bir model Türkiye açısından benimsenmeli mi? DPT böyle bir modelin oluşturulmasında rol almalı mı? Konunun demokrasi ile ilişkisi üzerinde durmayacağım. Bilindiği gibi, böyle yönlendirici, emredici bir müdahale ve uzun vadeli bir strateji ile demokrasinin bağdaşmayacağı iddiaları da var. Bu ayrıca tartışılabilir. Ancak, ben bu

rada onu gündeme getirmek istemiyorum. Ben bu Uzak Doğu modelini biraz kuşku ile karşılıyorum. Bizim karakterimiz, böyle bir modelin uygulanmasında bazı çarpıklıklara yol açabilir. Birincisi, bu yönlendirme işini bürokrasiye fazlaca bırakırsak, bana öyle geliyor ki, bizimkiler bunu beceremezler ve başımıza yeni işler açılır. Çok önemli stratejik kararların yanlış alınmasından korkuyorum. Çünkü bu modelde yanlış düzeltmek çok zordur. Onun da bir faturası vardır.

Kanımcı bu model, Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşme amacına ters düşmektedir. Beni kuşkulandıran ikinci nokta budur. Türkiye'nin eğer gerçekten Avrupa Topluluğu'na katılma hedefi varsa, bunda da samimi ise, ben böyle bir modelin kolay kolay gerçekleşmeyeceği kanısındayım. Çünkü Avrupa ile bütünleşmeye giden bir süreçte, volontarist ve müdahaleci, kendi iç piyasasını çok iyi koruyan, değişik kesimlere aşırı teşvikler veren bir modelin yeri olmaması gerekir. Böyle iktisat politikalarıyla Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na katılması politikası arasında bir çelişki olabileceği kuşkusunu taşıyorum. Bence bu nokta da tartışma götürür. Soruya ne ölçüde cevap verdiğimi bilemiyorum ama, bu konuda son sözüm şudur: Ben piyasa ekonomisiyle uyumlu hafif bir planlama istiyorum. DPT çok iyi bir araştırma kurumu olmalıdır. Çok iyi bir enformasyon merkezi olmalıdır. Hükümet de bu enformasyon merkezini ciddiye almalı, vakit ayırıp ilgili konuları bu enformasyon merkezi ile uzun uzun tartışmalı ve onu dinlemelidir. Hükümetin iktisat politikalarının uygulama sonuçlarını da aynı kuruluş değerlendireceğine göre, hükümet DPT'nin

eleştirisine açık olmalıdır. Tabii son tahlilde kararları siyasi bir yetke olarak hükümet verecektir. Ben modeli böyle görüyorum.

SAĞLAM - Siz DPT'yi, makro ekonomik istikrarın, çerçevenin korunmasında, düşük enflasyon, yüksek tasarruf oranı ve yüksek büyüme hızı için gerekli ortamın hazırlanmasında istişari bir organ olarak görmek istiyorsunuz. Ayrıntılı ve selektif müdahaleler yapması halinde tehlikeli görüyorsunuz. Sayın Gürsel'in endişelenmekte haklı olduğu bir yer var. Çünkü uygulamada her zaman için hata yapılabilir. Geçmiş dönemde Japonya'nın öncelik tanıdığı alüminyum sektöründe hatalı yatırım kararı olmuştur. Büyük çapta enerji kullanılan ve dışa bağımlı olan bu alüminyum sektöründeki yatırımın tam bir başarısızlığa uğradığı bir gerçektir.

GÜRSEL - Biz de Seydişehir'de alüminyum kompleksini kurarken aynı hatayı yaptık.

SAĞLAM - Böyle hatalara düşülebiliyor. Sayın Gürsel hükümetin yalnızca makro ekonomik ortamı, istikrarı sağlayacak zemini hazırlaması görüşünde. Türkiye'nin özel koşulları, daha selektif, daha müdahaleci bazı yönlendirmeleri gerekli kılıyor mu?

GÜRSEL - Unutmadan şunu da söyleyeyim. Bir yerde haksızlık etmek istemiyorum. Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu'ya ilişkin sorunlarında kesinlikle müdahaleden yanayım. Bu gibi özel durumlar dışında özel firma yöneticisinin daha doğru kararlar alacağını düşünüyorum. İncancım budur.

SAĞLAM - Ben tartışmamızın bu noktasında Sayın Kurdaş'a dönmek isti-

yorum. Siz nasıl bir planlama teşkilatı düşünüyorsunuz? Türkiye’de bugün devlet içinde, ekonomik karar merkezleri arasında bir koordinasyonsuzluk olduğu gündemdedir ve devamlı olarak eleştirilmektedir. Bugün dünyada ekonominin etkin yönetimi önem taşımaktadır. Türkiye’de karar merkezleri arasındaki koordinasyon yetersizliğini gidermek için neler yapılmalıdır? Bu konuya ilişkin olarak şunu da ifade ediyim: Biliyorsunuz, 1984 yılında, bakanlıkların yeniden düzenlenmesi çerçevesinde, DPT, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı gibi kurumlar kuruldu. 1984 yılında ve onu izleyen yıllarda yapılan idari düzenlemeler amacına ulaşmış mıdır?

türkiye’de planlamaya devletin ekonomik politikada yapageldiği hataları ve kaynak kullanımındaki israfı önlemek için gidilmiştir; DPT’nin kuruluşundaki ana fikir de budur; ancak, türkiye’nin geleneğinde müdahalecilik olduğundan, bürokrasi eline böyle bir kuruluş geçirince, onu kısa sürede icranın içine sokmuştur

KURDAŞ – Türkiye’nin 1940’lardan sonra gelen 50 yıllık döneminde, ekonomik politika uygulamalarının içinde veya gözlemcisi mevkiinde oldum.

Şahsen 50 yıllık bir çalışma hayatını tamamlamak üzereyim. Bütün bu 50 yılın inişleri, çıkışları ve tecrübelerinden sonra bende hasıl olan kanaat şudur: Türkiye’de devleti, bürokrasiyi ekonomik hayata müdahaleden mümkün olduğu ölçüde, hatta çok ileri ölçüde uzak tutmak gerekir. Zaten Türkiye’nin tarihinde bürokrasi vardır. Osmanlı devleti bir bürokrasi devleti idi. Biz hiçbir iktisadi fikri olmayan bir bürokrasinin, Türkiye ekonomisini hep emredici, yaksaklayıcı, sopalayıcı bir hüviyetle yönettiğini gördük. Bununla beraber bu bürokrasi bize İstiklal Harbi’ni kazandırmıştır. Ancak, ekonomik düşünce bakımından Mustafa Kemal gibi bir dahinin çaktığı şimşeğin kıvılcımları bu genellemenin dışında tutulmalıdır. Başka hiçbir memlekette görülmeyen kanunlar bizde çıkmıştır. Milli Korunma Kanunu gibi her türden kanunlarımız vardır. 1940’tan önceki dönemde ekonomide Mustafa Kemal’in kendi aklından, dehasından doğan bir denge kurulmuştur. Ekonomi istikrar içinde tutulmuş ve temel piyasa mekanizmalarına devletin müdahalesine gerek kalmamıştır. Bütün bu müdahaleci, düzenleyici hengameler 1940’dan sonraki dönemlerde görülmüştür. Ekonomik politikalarda çok vahim hatalar yapılmıştır. Ve bu hatalar devlet canibinden gelmiştir.

Kanımcı Türkiye’de «planlama» iki fikirden doğmuştur: (1) Devletin ekonomik politikada yapageldiği hataları önlemek; (2) Kaynakların kullanımındaki israfı önlemek. DPT’nin kuruluşundaki ana fikirler de –açıkça söylenmemekle beraber– bunlar olmuştur. Ekonomik politikada rasyonalizasyon getirerek, kaynakları maksimize edecek ve kullanımında israfı önleyecek bir teş-

kilatın kurulması öngörülmiştir. Türkiye'de böyle bir model dahi işlemedi. Çünkü Türkiye'nin geleneğinde bir ke-re müdahalecilik vardır. Türk bükrasisi eline böyle bir teşkilat geçince, onu çok kısa sürede icranın içine sokar. Teşkilatını büyütme, yetkilerini genişletmeye, kontrollerini yapıp ayrıntılara kadar aşağılara indirmeye çalışır. Aslında bu eğilimler nerede olursa olsun bükrasinin iç dinamiğinde vardır. 1960'dan itibaren Türkiye'de DPT'de de aynı gelişmeler görülmüştür. DPT giderek icranın içine sokulmuş, her şeye müdahale eden bir kuruluş haline gelmiştir. İcranın içinde olmasından ötürü de hiçbir rasyonel tenkit yapamamış, Hükümet'in karşısına dikilip «İzlediğin politika yanlıştır.» diyememiştir.

SAĞLAM – Çünkü objektif olamıyor. Kendisi icranın içinde.

KURDAŞ – Evet. Son yıllara barksak, bu biraz da Sayın Turgut Özal'ın kişiliğinden geliyor. Aslında DPT'yi 1960'lı yılların sonlarında icraya köklü bir biçimde iten zat gene Sayın Özal'dır. 1970'li yıllarda DPT'den ayrılmıştır. Fakat 1980'de gelir gelmez DPT'yi tekrar bütünüyle icranın içine sokmuştur.

Planlı dönemde ortaya çıkan tablo birçok soruyu davet ediyor. Alın şu 11 yılı; DPT'nin olduğu bir memlekette her sene enflasyon tarihinde hiç görülmemiş şekilde % 50'lerin üstünde seyrediyor. Bunun getirdiği muazzam bir kaynak israfı var. Bunun getirdiği muazzam bir gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlik var. Geçen 11 yılın sonunda, geri kalmış bir ekonominin Hükümeti, iftiharla; «Biz tüketim ekonomisine döndük.» gibi hayret verici açıklama-

larda bulunuyor. Aslında da bu dönemde Türkiye bir spekülasyon ekonomisine dönmüştür. Son 11 yılda verimli yatırımlar tamamıyla azalmıştır. Türk ekonomisi son yıllarda imalat sanayiinde hemen hemen hiç yatırım yapmamıştır. Görülenler hep gösteriş yatırımlarıdır. Türkiye bu dönemde dışarıya dünya ölçüleriyle en ağır borçlanmış ülkelerden biri olmuştur. Ekonomisinin içinde de muazzam bir borç çıkmazına girmiştir. O yüzden bankacılık sistemi de biraz dejenere edilmiştir.

Ortada böyle sonuçlar ve onun karşısında bir de planlama teşkilatımız var. Bu teşkilat hakkında nasıl bir hüküm vereceksiniz? Gerçekte bu teşkilat, yukarıdaki kötü tablonun bir manada hem yaratıcısı hem de mahkûmudur. Bu nedenle ben Sayın Gürsel'e katılıyorum. Piyasa ekonomisi demek, ekonomik hasarların, çok zorunlu olmayan haller dışında tamamen piyasada alınması demektir. Piyasa ekonomilerinde de hata yapılabilir ama, genelde bunlar devletin yaptığı hatalar kadar vahim sonuçlar doğurucu nitelikte olmaz. Kanımca, dev bir sosyalist kampını, piyasa ekonomisi dışında merkezi planlama yaparak ekonomiyi idare etme tezi yaktı. Rusya, 1927'de Stalin'in gelmesinden sonra her şeyi devletin merkezden düzenlemeye kalkmasıyla, hem halkını ataletle sevkemiş, hem de teşebbüs ruhunu öldürmüştür. Türkiye'yi ziyarete gelenleri gördük, artık Rus insanı, küçük bir dükkânın açılmasına bile hayret eder hale gelmiştir. Koca Rusya, bütün zengin tabii kaynaklarına rağmen çökmüştür. Bürokrasi ve merkezi planlama, en vahim ölçüsünü, tahribatını Rusya'da vermiştir. Belki de bu gelişmeye teşekkür etmeliyiz. Bir manada merke-

zi planlama ve bu deneyi dünyada komünizm tehdidini azaltmıştır. Âdeta komünizmi yıkmıştır. Sistemin getirdiği sonuç ortadadır.

Türkiye’de de icra ile iç içe olan bir planlama, çok vahim hataları her zaman yapacaktır. Çünkü tenkit edecek ve fikir verecek durumda olmayacaktır. Bir planlama teşkilatı düşününüz, 1989 yılı sonunda 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nı yapıyor. Plan’ın 1990 yılı tahminleri, daha Ocak 1990’daki uygulama ile cerh ediliyor. Dış ödemelerde fazla veriliyormuş, o fazla ile dış borç ödenecekmiş!.. Oysa yok öyle bir şey. Hayali düşünüyorlar ve kendi kendilerini aldatıyorlar. Aslında doğrudur, Hükümet ona iki direktif vermiştir. «Kaynak yaratacaksın ve tasarrufları arttıracaksın.» demiştir. DPT de bu direktife uymuş ve hayali bir plan yapmıştır. Bunlar olmayacak şeylerdir. Elindeki rakamı dediği gibi kullanmış, 1988 ve 1989’da fazla vermiştir. Aslında öyle bir şey yok. Aksi mümkün mü? 1987’de cari işlemlerinizde büyük dış ödemeler açığı vereceksiniz, 1988’in ilk yarısında da açık devam edecek, ikinci altı ayında birden fazla verme yönüne fırlayacak ve 1989’da fazla verecek!.. Belli ki bunlar uydurulmuş rakamlardır.

Böyle bir Devlet Planlama Teşkilatı’nın Türkiye’yi götürebileceği vahim durumları tahmin edebiliyor musunuz? DPT’nin var olduğu bir Türkiye’de, üç senedir, % 50’leri aşan bir enflasyon ortamında, döviz kuru sadece % 25 ayarlanmaktadır. Bir taraftan maliyetler enflasyonun etkisiyle fırlayıp gidiyor; öbür taraftan işçi ücretleri maliyet artışını adamakıllı yelpazeliyor. Böyle bir ekonomide bütün dışa dönük sanayi-

nizi, turizminizi, tarımınızı muazzam bir tehlike içine koyuyorsunuz. Bir bakıma 40 yılda yaptığımızı 3 yılda yıkmaya gidiyorsunuz. Bunu göze alıyorsunuz. Şimdi soruyorum: Bu nasıl bir planlamadır? Koca planlama teşkilatı içinde gerçekleri görebilen ve sesini yükseltebilen bir kişi yok mudur?

DPT, kuruluşunu izleyen ilk 4-5 yılda «kuvai milliyeh ruhu» diyebileceğimiz bir heyecanla çalışmıştır. Aslında ana felsefeye başlangıçta da tam manası ile uyulmamıştır. Fakat giderek DPT tamamen dejenere olmuştur. Şu anda en koyu bir devlet dairesi gibi çalışmaktadır. Öyle bir kuruluş ki; Türkiye içinde teşkilatı olacak, yurt dışında teşkilatı olacak, bütün müzakereleri o yapacak, istediği tedbiri alacak... Son çıkan kanun bu tür faaliyetleri daha da pekiştirecektir. Bütün İktisadi Devlet Teşekkülleri’nin üretim projesini yapacaksınız, fiyatlarını belirleyeceksiniz, personel politikasını saptayacaksınız...

GÜRSEL - Hatta çaycıyı bile tayin etme yetkiniz var. Her türlü kararı alabiliyorsunuz.

KURDAŞ - «Planlama» adına âdeta bir terör havası estirilmektedir. Arzu ettiği bilgiyi sizden istiyor. Vermek zorundasınız. «Bunun gizliliğine riayet edilecektir.» deniliyor. Oysa devlete verilen bir bilgi gizli kalmaz. Sözlerimi şöyle bağlamak istiyorum: Kanımca DPT bütün icra görevlerinden uzaklaştırılmalıdır. Adına da «Planlama» denmemelidir. «İktisadi ve Sosyal Müşavirler Heyeti» gibi bir isim konulmalıdır. Örneğin, Batı’da bizdeki manada plan yok, planlama teşkilatı da yok; ama rasyonel politikaları devlet başkanı veya hükümetlere telkin edecek konseyler

var. Ekonomik danışmanlar konseyleri var. Bunların isimleri arasında «Planlama» sözcüğü yer almaz. «Planlama» kavramı başlangıçta az gelişmiş ülkeler için düşünüldü. Sözüm ona az gelişmiş ülkeler plan yaparak kaynaklarını en akıllı biçimde kullanacaklardı. Oysa devlet kaynaklarını hemen hiçbir zaman akıllı biçimde kullanmamıştır. İhtimal kullanmayacaktır da...

SAĞLAM – Dünyanın her yerinde devletin (bürokrasinin) iyi bir işletmeci ve yönetici olmadığı bilinmektedir.

devlete çok başlılık getiren, uygulamanın içine giren, bakanlıkları kontrol etmek amacı güden DPT, gerçek bir planlama kuruluşu olma niteliğini yitirmiştir; enflasyon hızının yüzde 50'lerde seyrettiği, dış ve iç borçların giderek arttığı, imalat sanayiinde yatırımın yapılmadığı bir ülkede sesi çıkmayan DPT'yi bitirmek gerekir

KURDAŞ – Kaynağı en akıllı biçimde kullanmak demek, muhtelif yatırım alternatifleri arasında tetkik yapıp ortaya marjinal verimi eşitleyecek bir model çıkarmak demektir. Halbuki devlet, hele hele plancılar, gayet kolaylıkla kendi tercihlerini ortaya koyarlar. Sanıyorum 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, «Kalkınmanın öncü sektörü silah sanayiidir.» denilmiştir. Her gelen buna

benzer parlak görüşler ileri sürer!.. Bu nedenle devlet olabildiğince iktisadi kararlardan çekilmelidir. Piyasa sisteminin sakıncalarını giderecek tedbirler, devletin rasyonel ekonomik politika anlayışı içinde sağlanmalıdır. DPT bir «İktisadi ve Sosyal Müşavirler Heyeti» haline getirilmeli, devletin resmi daireleri de kendi sorumluluklarını taşımalıdır.

DPT devlete çok başlılığı da getirmiştir. Amaçları bütün bakanlıkları kontrol etmektir. Gayretlerini bu yolda harcamaktadırlar. Yeni kanun gibi eski kanunda da o temayül vardı. Özellikle 1970'den sonra devleti DPT'nin kontrol edeceği gibi bir temayül başlamıştır. «Uygulamayı kontrol etmezsek yaptığımız plan neye yarar?» gibi bir düşünce ile yola çıkınca, elbette uygulamayı da sen üstlenirsin. Sonuçta ortaya en-vai keyfi hareketler çıkar. Zaten bütün mücadele bu «teşvik ve uygulama» çerçevesinde cereyan etmiştir. Bir hükümet gelmiş, «teşvik ve uygulama»yı kendisine almıştır; başka bir Hükümet gelmiş DPT'ye geriye vermiştir. Kâh Sanayi Bakanlığı'na bağlanmış, kâh tekrar geri alınmıştır. Neden yapılıyor bu değişiklikler? Çünkü orada istediğiniz gibi karar verme imkânınız var. Ayırım yapma imkânınız var. Ekonomik güç var; iktidar var.

Ben artık DPT'yi gerçek bir planlama teşkilatı olarak kabul etmiyorum. O nedenle de DPT'yi, Türkiye'ye rasyonel ekonomik politikaları getirecek, telkin edecek, hükümetlere rasyonel fikirleri verecek bir «Müşavirler Heyeti» haline getirmek lazımdır diyorum. Üstelik DPT, şimdiki görünümüyle, bir benzeri bakanlıklarda da bulunmayan bir kuruluş. Burada daire başkanı, genel

müdür, genel müdür yardımcısı, müsteşar, müsteşar yardımcısı ve sair unvanlarda 57 tane baş var. Böyle bir planlama teşkilatı olmaz. Bu teşkilatı burada bitirmek lazımdır. Tecrübeler bunu göstermektedir. Nitekim Türkiye'nin bugünkü haline bakıyorsunuz ve soruyunuz: Nerede bu Devlet Planlama Teşkilatı? Her sene enflasyon hızı % 50'nin üstüne çıkar, dışta ve içte borçlanılır, yatırımlar durur ya da gelişmesi güzel yapılır... Dağıtım apartmanlarla doldurduk da, son 10 yıl içinde doğru dürüst bir tek imalat sanayii yatırımı yapmadık. Peki nerede bu Devlet Planlama Teşkilatı? Nerede olacak, o da uygulamanın içinde. Selin bir parçası olmuş; sürükleniyor.

SAĞLAM – Sırası gelmişken, 8 Nisan 1991 tarihli Dünya Gazetesi'nde çıkan bir haberi Sayın konuşmacılarımızın bilgilerine sunmak istiyorum. Deniliyor ki; «Devlet Planlama Teşkilatı'nın reorganizasyonu Cumhurbaşkanı'na takıldı. 3701 sayılı Kanun, Cumhurbaşkanı'nın müdahalesi ile uygulanamaz duruma geldi. Cumhurbaşkanlığınca Başbakanlığa gönderilen yazıda kanunun bazı maddeleri sakıncalı bulundu.» Düşününüz kanun çıkmış ve Cumhurbaşkanlığınca onaylanarak yürürlüğe girmiş. Devam ediyorum: «Gerekli düzeltmeler yapıncaya kadar bu maddelerin uygulanmaması istendi.» Daha sonra bunların hangi maddeler olduğu uzun bir liste halinde sıralanıyor. Örneğin, Koordinasyon Dairesi'nin KİT'lerle ilgili yetkileri açıklanıyor. Dışişleri Bakanlığının bazı yetkileri Koordinasyon Dairesi'ne verilmiş, DPT'ye bağlı bir Araştırma Enstitüsü'nün kurulması YÖK kapsamında olduğundan doğru bulunmamış ve saire... Şu anda bir kargaşa

olduğu anlaşılıyor. Yasa çıkmış, yürürlükte. Ancak, yasanın uygulanmamasını belirten bir Cumhurbaşkanlığı yazısı da mevcuttur.

KURDAŞ – Ben size bir soru sorayım: Sayın Turgut Özal şimdi DPT Müsteşarı olsa idi, bundan başka türlü bir yasa getirir miydi? İşi yürütenlerin ekolünden. Sayıları 15'i bulan daireleriyle icraya iyice girmiş, her yere müdahale eden ve her yere müdahale edebilecek bir Devlet Planlama Teşkilatı.

SAĞLAM – Oturumun sonuna geliyoruz. Dilerseniz, aynı sıra ile konuşmacılara söz vereyim. Böylece turumuzu tamamlayalım. Buyurun Sayın Torun.

TORUN – Ben birkaç nokta üzerinde durmak istiyorum. Birincisi, bu Yüksek Planlama Kurulu'nda teknik adamlarla politikacıların ilişkisi. Bence bir danışma kurulunda politikacı ile teknik adamın aynı seviyede oturması, teknik adama taviz verilmiş gibi sayılmamak lazım. «Politikacıdan bu kadar tevazu beklemek hakkımızdır.» diye düşünürüm. Bu bir danışma kuruludur, karar organı değildir. Sadece tavsiyelerde bulunulacaktır. Bunları oturup beraberce hazırlayacaklar, tartışacaklar. Tavsiyeler tutarlı mı, değil mi? Yoksa «Yüksek Planlama Kurulu kararını verdi. Hükümet bunu uygulasin.» gibi bir anlayış hiçbir zaman olmamıştır. 91 sayılı Kanun'un yapısında da böyle bir şey yoktur. Hükümete yüksek seviyede genel politikanın nasıl olması lazım geldiği konusunda alternatifli tavsiyelerde bulunulması öngörülmüştür. Hükümetin vermiş olduğu hedeflere uygun, tutarlı ve genel nitelikte alternatifli tavsiye

yeler hazırlanacak. Bu tavsiyelerin hazırlanması sırasında bir bakan ile bir memurun oturup aynı masa etrafında tartışmalarında, mübalağa edilecek ve devlet anlayışından büyük fedakârlık gerektirecek bir taraf göremiyorum. Sayın politikacılarımız bu kadarlık tevazu sahibi olsunlar. Kusura bakmasınlar ama, kendilerini de o kadar havada görmesinler.

KURDAŞ – Ben bu görüşe katılıyorum. Bir müşavir ile onunla istişare eden politikacı eşit şartlarda görüşmelidir.

TORUN – Yüksek Planlama Kurulu veya Devlet Planlama Teşkilatı hiçbir zaman Hükümetin üstünde ve Hükümete karar empoze eden bir konumda olmamıştır. Olamaz da zaten. Bu, devlet yapısına aykırı bir şeydir. Zaman zaman böyle düşünenler olmuştur. Bunlar yanlış ve gerçek dışı düşüncelerdir ve bunların etkisinde kalmamak gerekir. Teşvik ve uygulama ile DPT'nin ilişkileri konusunda konuşmacılar arasında galiba önemli farklar yok. Öteden beri kanım şudur: DPT uygulamaya girmemelidir. Tavsiyeler yapmalıdır. Kabul edilen kararların uygulanmasını izleyip değerlendirmelidir. Sayın Kurdaş'ın da belirttiği gibi, objektif olma açısından uygulamanın dışında kalmalıdır.

Piyasa ekonomisi açısından mülkiyetin hiç önemli olmadığı konusuna katılıyorum. Aslında piyasa ekonomisi öteden beri Planlama tarafından da benimsenmiştir. Çünkü ekonominin yarısı özerktir. Bunu nasıl görmezlikten getirirsiniz? Nitekim DPT'de, sermaye piyasası araştırması konusu, ilk ele alınan konulardan biridir. 440 sayılı Kanun ve

hatta ondan öncesinden beri KİT'lerin özerk olması, piyasa koşulları altında özel firmalarla eşit şartlarda çalışması esas olarak kabul edilmiş ve bütün iktidarlar tarafından da benimsenmiştir. Bunun aksini isteyen hiçbir iktidarı ben bilmiyorum.

KURDAŞ – Peki, bunu gerçekleştiren iktidar oldu mu?

TORUN – Bunu gerçekleştiren iktidar da görmedim. O zaman şunu sormalıyız: Kusun sistemde mi, yoksa bizde mi? «Bu kötüdür.» diyebilmemiz için evvela onun gereklerini yerine getirmemiz lazım. Ayrıca bugün özel mülkiyet veya kamu mülkiyeti şu bakımdan da önemli değildir. Günümüzde artık yönetimde ihtisaslaşmış profesyonel yönetim esastır. Artık kuruluşu sermaye sahibi yönetmemektedir. Bu özel kesimde de böyledir, kamu kesiminde de böyle olması gerekir. Böyle olması gerektiği de gene devlet tarafından açık seçik kabul edilmiştir. Kanunlarda açıkça beyan edilmiştir. Her türlü düzenlemeye bu dile getirilmiştir. Uygulamada yapılmadı ise, siz devleti yönetemiyorsanız, bu «devlet kötü» demek değildir. Aslında biz devleti yönetemiyoruz. Temel problemimiz budur. Biraz önce Sayın Kurdaş'ın sözünü ettiği konular, bugün devleti yönetemediğimizi gösteren şeylerdir. O zaman şu soruları sormamız gerekir: Devleti gereğince nasıl yönetebilirsiniz? Nasıl rasyonel olabilirsiniz? Kuruluşları nasıl rasyonel çalıştırabilirsiniz? Öncelikle bunları düşünmemiz ve bunları geliştirmemiz lazım. Çok beğendiğim bir söz vardır: «Geri kalmış ülkelerin en büyük çelişkilerinden birisi, kendi dertlerine çareyi gelişmiş ülkelerin uzmanlarında aramalarıdır.»

Biraz önce Sayın Kurdaş Osmanlı devletini örnek aldı. Galiba Osmanlı devleti dünyanın gördüğü en liberal devletlerden biri idi. Uluslararası sermayeye % 100 bağlanmış, Osmanlı devletinden başka bir devlet ben bilmiyorum. Evvela kapitilasyonlar var. Pazarımız bütün dünyaya açık. Ama dünya size pazarını açmamışsa, buna rağmen siz dünyaya pazarınızı açmakta direnmişseniz, veya dünyaya pazarınızı kapatmaya gücümüz yetmemişse, o zaman tutup başka şeyler söylemenize gerek yok. Geri kalmış ülkesiniz, dünya pazarının şartları içinde ve bütün dünya ülkeleri ile rekabet şartları altında çalışacaksınız ve herkesten hızlı gelişeceksiniz. Aslında bu daireyi Pasifik ülkeleri bir şekilde çok rasyonel müdahalelerle kendilerine göre kırmışlar. Siz de bunu kırmak zorundasınız. Ya bunu kıırırsınız, veya kalkınmaktan vazgeçersiniz. Gelişmenizi sağlayabilmek için herkesten daha hızlı kalkınmak durumundasınız. Büyümenizi herkesten daha yüksek seviyeye ulaştırmak durumundasınız. «Yapamıyoruz bunu. En iyisi bırakalım kendi başına olsun.» diyemezsiniz. Çünkü, bugüne kadar kendi başına olmamış, olmuyor da.

Planlamanın uygulanmasına gelince... 1950-1960 arasındaki ortalama gelişme hızı Türkiye'de % 5 civarındadır. 1960-1970 arası % 6,5 civarındadır. Planlamayı yanlış yaptı iseniz, yanlış uyguluyorsanız; DPT'yi rasyonel olmayan bir kuruluş haline getirdiyerseniz; suç Planlama'da değil, onu bu şekilde düzenleyende ve kullanandadır. Onun için diyorum ki, bu konuların kamuoyu önünde açıkça tartışılması gerekir. Bu tartışmaların herkes tarafından değerlendirilecek tarzda ortaya konulması,

rasyonel denetimin temel şartlarından birisidir. Katılımcılık ve bütün bireylerin rasyonelle edilmesi ancak ondan sonra gerçekleşebilir. Bugün sizin devlet yönetiminiz KİT'lerin politik tercihlerle suiistimal edildiğini açıkça ifade edebiliyor mu? Bazı gazete haberleri dışında, bugün devlet teşkilatı içinde, «Falan KİT'de 500 kişi çalışması gerekirken 5000 kişi çalışıyor.» diye rapor verecek kaç tane kuruluşumuz var?

İktisadi meselenin temelinde yatan şey; (1) kaynakları mümkün olduğu kadar en yüksek seviyesine çıkarmak, (2) işgücü ve sermaye olarak kaynakları en verimli şekilde kullanmak, (3) en verimlinin tarifini de kriterleri koymak suretiyle objektif olarak yapmak, (4) bunları uygulayacak olanlara bu aletleri vermek ve (5) gelişmeleri izlemektir.

SAĞLAM – Teşekkürler Sayın Torun. Şimdi de Sayın Aktürk'e söz veriyorum.

planlar uygulamaya ışık tutmamaktadır; planlama konusunda, oyunu bir senaryoya göre oynamak yerine, geleneksel tulûat türü benimsenmiştir; harcama disiplinsizliğine son verilmeli, hazine birliği tekrar sağlanmalı, DPT istişari bir organ haline getirilmelidir

AKTÜRK – Birincisi, sanıyorum DPT'nin bir istişari organ haline dön-

mesinde mutabakat var. İkincisi, TÜSİAD bu konuda ekonomik stratejileri ve politikaları saptayacak bir enstitü, bir kuruluş teklif ediyor. Bunun yararı şudur: Hükümet, siyasi partiler, üniversiteler, sanayi ve iş çevrelerinin ortak görüşleri ile bir konsensus sağlanacak ve sürekli bir diyalog ortamı oluşturulacaktır. Zannediyorum bu ikisi de mühim ve altı çizilecek faktörlerdir. Sayın Işın Çelebi açıkça daha üç gün evvel Sanayi Odası'nda «Taban fiyat politikasından vazgeçiyoruz.» diyor. Oysa geçen seneki tatbikata bakın. Demek ki plan ne geçen seneye ne de bu seneye doğru düüst ışık tutmuş. Yazılan çizilen ile uygulamanın arası çok açılmış. Biz eski bir oyun türü olan «tulûat»a baylıyoruz. Şu dönemde işi tulûat ile sürprizlerle götürüyoruz. Oysa «planlama» demek, sahneye çıkıp oyunu bir senaryoya göre oynamaktır. Bu bizi fazla açmıyor. Halbuki bugünkü ortamda bir fonlar müessesesiyle, belirsiz mahalli idareler harcamalarıyla, zaten disiplinden uzaklaşmıştır. Üstelik DPT de olaylara eskisi gibi hâkim değil, resmi açıkça göremiyorum. Önce Hazine birliğini tekrar sağlamak lazım.

Adına istediğimiz kadar serbest piyasa da deseniz, stratejik olarak bir yön verme ihtiyacı var. Meselâ eğitim sistemini alalım. Eğer biz ağırlıklı olarak bazı sektörlerle yöneleceksek –ki dünyanın gidişi oraya doğru– teknoloji transferi için birşeyler yapmak gerekiyor. Eğitim sisteminde bu gelişmeye uygun insan yetiştirmek gerekiyor. Fazla sayıda üniversite mezunu yerine daha çok programcılar gibi... Eğer turizm sektörü patlayacaksa eğitimi ona göre ayarlamamız lazım. Yani en azından eğitimde ve teknoloji transferinde ciddi

bir stratejik planlamaya ihtiyaç var. Bazı sektörler vazgeçilmez. Onların dışında ben üretimden, yani ekonomik sektörlerden çok, sosyal sektörlerde planlamanın ağırlık kazandığını görüyorum. Açıkçası, bir Kürtçe'nin serbest bırakılması ya da bir insan hakları olayı söz konusu ise, burada da bir planlamadan söz edilebilir. Bir beyin takımının oturup «Bu konuda adımların şöyle atılması gerekir.» diyerek makro stepleri tanımlaması lazım. Genellikle olayı biz sadece üretim ve büyüme olarak düşünmüşüz ama, DPT'nin kuruluş kanununda da sosyal ve kültürel faktörler yer almaktadır. Sağlık, eğitim derken planlamada giderek sosyal ve kültürel bölüm daha ağırlık kazanacaktır. Üstelik piyasaların özel sektöre bırakılmasının arzulandığı bir ortamda...

Başlangıca dönecek olursam, piyasa mekanizmasına geçebilmek için devletin mutlaka küçültülmesi lazım. Devletin küçülmesi derken sadece KİT'leri kastetmiyorum. Devletin bir misyon olarak da küçülmesi lazım. Devlet harcamalarının bir noktada berraklaşması lazım. Bu yıl otoyollara, Atatürk Barajı'na harcanacak paranın beş misli harcanacak. Oysa Atatürk Barajı bir yerde partiler üstü bir proje olarak bizi çok büyük zorluklara itti. Acaba savunma sanayiinde hangi projeler devreye girecek? Bilemiyoruz. Bunlar gibi dev projeleri de, ne olup ne biteceğini bilerek, biraz önümüzü görerek götürmemiz lazım. Örneğin; bu yıl 1500 km. mi, yoksa 2000 km. mi yol yapmalıyız? Bu gibi işleri tulûat olmaktan çıkarmamız lazım.

KURDAŞ – Niçin bir planlama teşkilatımız olduğu halde, şu söyledikleri-

miz bir yana, iki metre önümüzü bile göremiyoruz.

AKTÜRK - Sayın Turgut Özal'ın şahsından kaynaklanan bir tatbikat.

TORUN - Şu söylenenler kadarı bile, «planlama» olayının gereğini ve açıkça tartışılmamasının olumsuz sonuçlarını ortaya koyuyor.

AKTÜRK - Evet. Özelleştirme konusundan da belli bir sistematik dahilinde götürülmesi lazım. Onun dışında piyasa düzenin çalışması için gerekli her türlü altyapı ortamının da hazırlanması lazım. Misal olarak; patent kanunu, antitröst kanunu, antikartel, çevre, kalite, tüketicici koruma, toplu sözleşme düzeni, hastalık veya yaşlılık gibi sosyal sigorta sistemleri ve saire... Bütün bunların düzenlenmesi ve hukuk düzeninin oluşturulmasında da böyle ileriyi gören bir teşkilata ihtiyaç vardır.

SAĞLAM - Teşekkür ederim Sayın Aktürk. Buyurunuz Sayın Gürsel.

GÜRSEL - Çok kısa konuşacağım. Çünkü söylenenlere gerçekten katılıyorum. Bu arada bir inancımı dile getireceğim. Ancak bunu şu sırada ispatlayacak ve tartışacak bir durum yok. Diyorum ki; «Eğer 1960 yılından başlayarak bugüne kadar geçen dönemde Devlet Planlama Teşkilatı olmasa idi, biz Türkiye'de yine de minimum % 5 - % 6 civarında bir büyüme hızı sağlardık.» İkinci bir nokta teşviklerle ilgili. Devletin verdiği yatırım teşvikleri trilyona yakın tutarda. Bir karar alsak ve yarımdan başlayarak yatırım teşviklerini sıfırlasak. Burada yapacağımız tasarrufu devletin bütçe açığını kapatmada kullansak. Onun enflasyonun üzerinde ya-

pacağı olumlu etkinin yatırımlara yansımalarının, bu teşviklerin ortadan kalkmasının tümüyle yatırımlara yapacağı olumsuz etkiden daha fazla olacağı kanaatindeyim. Bir başka deyişle teşviklerin kalkması yatırımları olumlu etkileyecektir. Sayın Aktürk'ün ifade ettiği gibi, artık böyle tulüatla uğraşmak yerine bazı radikal kararları alıp, kesin uygulamalarla olayın üzerine gitmek lazım. Ben buna inanıyorum. Bu da siyasi bir irade meselesidir. Ayrıca ülkede bir konsensus meselesi var. Önce konsensus konusunda birisinin önderlik yapıp siyasi iradeye dönüştürüp, bu kararları alması lazım. Ancak, ne yazık ki ben önümüzdeki yakın dönemde bu kararların alınacağından son derece kuşkuluyum. Çünkü mevcut iktidar bunları almaya niyetli değil. Bu kararları geçmişte almadığı gibi gelecekte de almaya niyetli olmadığı anlaşılıyor. Nitekim çıkan kanun da ortada. Öte yandan ben muhalefette de böyle bir yönelmeyi görmüyorum. Bu bakımdan açıkça söylemem gerekirse karamsırım.

SAĞLAM - Teşekkürler Sayın Gürsel. Buyurunuz Sayın Kurdaş. Şimdi de sizin görüşlerinizi öğrenelim.

KURDAŞ - Bir piyasa sisteminde, aslında her sorunun piyasa sisteminin mantığı içinde bir çözüm yolu vardır. Mesela son 10 yılda Türkiye'de eğitime ayrılan kaynaklar reel olarak azaldı. Özellikle yüksek öğretime yapılan tahsisler dramatik bir şekilde azaldı. Tipik bir örnek veriyim. 1982'den bu yana üniversitemizin kitaplıklarına hiç yeni kitap girmemiş. Ama bir planlama teşkilatımız var. Siz Ankara'daki insanların tercihini, Tanrı emri gibi bütün

ekonomiye empoze etmek imkânını bulduğunuz zaman, bu vahim hatalar tekkorrür edegeliyor. Eğitim sistemimizdeki hatalar da böyle.

İktisadi Devlet Teşekkülleri ile ilgili prensipleri koyduk. Ama işletemedik. Hatta 1961'de İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin yeniden organizasyonuna girildi. Yabancı uzmanlar geldi. Sonunda görüldü ki devlet işletmecilik yapamıyor. Binaenaleyh bunu devletten alacaksınız ve piyasaya bağlayacaksınız. Ama piyasaya da hileli mal etmeyeceksiniz. Devleti hiç olmazsa bu kuruluşların zararından kurtaracaksınız. Mesela İngiltere'de ve ABD'de yüksek öğretimin piyasanın ihtiyaçlarına cevap vermesi, piyasa sistemi içinde halledilmiştir. Çünkü üniversiteler, okullar kaynaklarını piyasadan sağlıyorlar. Piyasa ihtiyacına cevap verici olmadı mı, o öğretim kurumu batıyor. Mesela şimdi ABD'de, İngiltere'de «İş İdaresi» disiplininin kireçlendiği ve artık piyasanın ihtiyacına cevap vermediği konusunda yaygın bir kanı var. Bu, üniversitelere karşı iş âleminde muazzam bir tazyik getiriyor. O üniversitelerden MBA (yüksek lisans) derecesi alanları iş âlemi artık kabul etmiyor. Ya da elemanını MBA derecesi alması için o okullara göndermiyor. Hatta bildiğiniz gibi, çevre için bile piyasaya sistemi içinde düzenleme teorileri var. Çevre kirliliğini önlemek için yasaklama yerine para cezası ile önlem alma gibi...

Ankara'da geleneği müdahaleci olan bir bürokrasiye ve aşağı yukarı büyük kısmı onun içinden çıkmış bir politik kadroya ekonomide her istediği yönde, istediği şekilde, tamamen keyfi müdahale etme imkânını verdiğiniz an-

da; hatta bunu bir planlama teşkilatı içinde de kamufla ettiğiniz anda ekonomiyi çöküntüye götürürsünüz. Nitekim ekonominin bu durumunda DPT'den en ufak bir sesin çıktığını duymuyorsunuz. Bir kişi çıkıp da; «Böyle enflasyon olur mu? Enflasyon bir piyasa sisteminin intiharı demektir.» diymiyor. Ben diyorum ki, bu metot reddedilmelidir. Romantik olmayalım. Türkiye'nin yapacağı şey şudur: Ekonomi politikalarında rasyonalizasyonu mutlaka sağlamalıdır. Bu kadar saçma ekonomik politikalar izleyen başka bir devlet yoktur. Kaynak kullanmada piyasa en mükemmelini yapmaz. Ama bu kadar vahim hatalara düşeceğini de sanmıyorum. Bence DPT A'dan Z'ye kadar yeniden gözden geçirilmelidir. Tamamen icranın dışında, bilimsel tavsiyede bulunan ve de tenkit yapan ikaz yapan bir kuruluş haline getirilmelidir. Bugün Türkiye'de hükümeti tenkit eden, «İzlediğin politika yanlıştır.» diyen bir kuruluş yoktur. Üniversiteler bile susmuştur veya susturulmuştur. Öyle bir heyet kuralım ki, bu hem müşaverede bulunsun hem de tenkit etsin. Ama DPT gibi icranın içinde olursanız bu mümkün değildir. Kaldı ki siz bugün «teşvik ve uygulama»yı DPT'den almaya kalkın orada çalışan 837 kişinin tamamı isyan eder. Çünkü hepsinin gücü ona dayanıyor, o kendilerine büyük iktidar veriyor. Ayrıca da keyfi hareket imkânı sağlıyor.

Uzun yıllar önce biz Afyon'da bir malt fabrikası kurmak istedik. O zamanki DPT Koordinasyon Dairesi Başkanı bize şunları söyledi: «Siz orada malt fabrikası kurmak istiyorsunuz. Burası müslüman memleketi. Biz buna müsaade edemeyiz.» Ben de ken-

disine; «DPT olarak hazırladığınızı plan-da rakı üretiminin artırılmasını ön-görüyorsunuz. Durum bu iken böyle sübjektif bir tercihi nasıl öne sürebilir-siniz?» dedim. Sonuçta işe Başbakan müdahale etmiştir ve Sayın Özal'ı âde-ta sollayarak Afyon'da malt fabrikası-nın kurulmasına «Evet.» dedirtmiştir. Böyle oynak bir sistem olabilir mi? An-kara bürokratına bu yetkiyi veren, bu keyfilik imkânını veren bir düzende, rasyonel bir piyasa ekonomisi gelişebi-ler mi?

SAĞLAM – Bürokrasi konusunda okuduğum son bir yazıda yer alan bazı görüşleri sizlere aktarmak istiyorum: «Bürokrasi tıpkı fertler gibi çıkarını azamileştirmeye çalışır. Mevkiini yük-seltmek, otoritesini artırmak ister. Bun-lar yeni bir sınıftır. Toplumun yeni aristokratlarıdır.» ABD'de ve İngiltere'de Reagan ve Thatcher dönemlerinde bile devlet harcamalarının GSMH içindeki payı giderek büyümüştür. Anlaşılıyor ki, devleti küçültmek hedefi, Reagan ve Thatcher'in dönemlerinde bile tuttu-rulamamış. Devlet giderek büyüyor. DPT böyle bir gelişmeyi yönlendirecek olan kuruluştur. Oysa kendisi de gide-rek büyüyor.

Bugünkü gazetede yeni bir açıklama gördüm: «32 yeni üniversite kuraca-ğız.» deniliyor. Ayrıca «İl sayısı 100'e çıkarılacaktır.» deniliyor. İlçelerden ye-ni vilayetler yapılacakmış. Anayasa de-ğişikliği ile milletvekili sayısı 600'e çıka-rılacakmış. Tabii bunlar tamamen oy kazanma amaçlı politik davranışlardır. Ama devletin giderek büyüdüğü açıkça görülüyor.

AKTÜRK – Bu gidişle üniversitele-

rin kütüphanelerine yeni kitap almaya sıra gelmeyecek demektir.

SAĞLAM – Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kütüphanesi başlangıç-ta hepimizin başvurduğu dört dörtlük bir kaynaktı. Sayın Kurdaş'ın da ifade ettiği gibi, o kütüphane artık yeni kitap alamamaktadır. Üniversitemiz bu durumdayken, 32 tanesini daha mevcu-da eklemeye kalkıyoruz.

KURDAŞ – Tabii müthiş bir kay-nak israfı. Mescleyle şeklen baktığımız-da, bu komik denebilecek kaynak israfı, bir planlama teşkilatının olduğu dev-lette yapılmak isteniyor.

TORUN – Biraz önce de değinildi-ği gibi böyle planlama olmaz. Bu, plan-lamanın kötüye kullanılmasının çok ti-pik bir örneğidir.

SAĞLAM – İktisat yazınında şu günlerde yer alan bir görüş de şu: «Devlet gelirlerini arttırmaya yönelik önerilerde bulunmayınız. Bunun yerine harcamaları kısımaya yöneliniz.» Sanyo-rum artık vergi gelirlerini arttırmayı de-ğil, harcamaları kısımaya yönelmemiz gereken bir döneme girdik. Çünkü dev-let harcamalarının ölenemez yükselişi devam ediyor. Vergi gelirlerinin artırıl-ması devletin büyümesinden başka işe yaramıyor. O zaman yapılacak iş, vergi gelirlerini arttırmaktan çok harcamaları kısımak olmalıdır. Efendim, burada top-lantıyı kapatıyorum. Değerli görüşleri-niz ve katkılarınız için hepimize teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 25 Nisan 1991 tarihinde yapılmıştır.

Ekonomik Göstergeler

	1988	1989	1990	1991	
				Ocak	Şubat
T. C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	3689.3	5976.9	7524.0	6150.0	5819.0
Banknot Miktarı (milyar TL.)	4485.1	8365.4	14265.4	17606.8	16331.1
T. C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	5142.3	6699.1	7641.2	11198.6	12134.9
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	2081.9	2564.9	3064.1	5838.7	6616.9
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	28972.4	48234.9	72779.8		
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	6528.8	9627.9	14597.4		
Tasarruf Mevduatı	12711.3	22831.4	32569.3		
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1878.7	3377.1	5268.0		
Vadeli Tasarruf Mevduatı	10382.6	19454.3	27301.3		
Mevduat Serfliliği	1251.1	1978.4	2381.9		
Resmî Kuruluş Mevduatı	1485.8	1698.8	3519.4		
Bankalar Mevduatı	3263.2	4262.9	6837.6		
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	3732.1	7835.6	12874.2		
Döviz Tevdatı	9411.3	14170.3	22538.0		
Toplam Krediler	27750.7	46046.6	80034.2		
Tanım	4498.1	7364.1	12823.1		
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3967.9	5424.3	8319.8		
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	931.6	1496.5	2477.4		
Gayrimenkul	2426.7	3453.4	5094.4		
Denizcilik	91.4	105.2	107.7		
Turizm	-	780.6	1209.4		
Diğer İhtisas Kredileri	-	34.9	238.7		
Ticari, Sınal, Sair	15934.9	27387.6	49763.6		
PARA ARZI (milyar TL.)	11243.3	20358.3	29763.6	29227.0	29434.0
FİYATLAR (DİE Toplan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	1274.2	2140.8	3524.4	528.8	556.6
Tanım (Genel)	1073.9	2019.8	2992.5	494.0	555.0
İmalat Sanayii (Genel)	1345.5	2157.7	3244.5	540.6	558.8
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	-	348.6	559.2	586.4	618.2
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	-	-	550.4	580.5	605.8
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dişalım (CIF)	14339.7	15726.6	22302.3	1675.7	3095.1
Dişsatım (FOB)	11662.1	11627.3	12959.5	1068.1	2199.2
İşçi Dövizleri	1755.0	3040.0	3426.0	215.0	426.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) grubuna alınmıştır. (4) Banka kredileri ayrıntı 1989 yılı sonu itibarıyla değiştirilmiştir. (5) Para arzı (M₁) dar tanımıdır. (6) Toplan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987=100» olarak verilmektedir.

Türkiye'de ve bütün dünyada

Akbank Türkiye'de ve bütün dünyada hizmetinizdedir.
İhracat-ithalat işlemlerinizi, döviz, mevduat
kredi hesaplarınız ve tüm bankacılık sorunlarınız için
Akbank'ın deneyiminden ve dış dünyadaki itibarından yararlanın.
Yurt içinde Akbank şubeleri, yurt dışında
Akbank Temsilcilikleri ve
Akbank'ın bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri ile
sürdüğü işbirliği, tüm bankacılık sorunlarınızı
kısa sürede çözüme ulaştıracaktır.

Dış Temsilcilikler

NEWYORK LONDRA FRANKFURT ROTTERDAM

Essen, Batı Berlin,
Münih, Hamburg, Stuttgart,
Hannover.

AKBANK

"Güveninizin eseri"

**Ortadoęu-Avrupa
Piyasalarına İhracatta
Büyük Firma**

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
 - Naylon-66 İplik
 - Polyester, İplik
 - Polyester Tekstüre İplik
 - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
 - Naylon-6 Elyaf
 - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr. MEHMET BOLAK

BORSA'daki düşüşler Mart ayından sonra Nisan ayında da devam etmiştir. İ.M.K.B. İndeksi Şubat ortalarında yakaladığı 5400'ler mertebesinden, Nisan sonunda 4000'ler mertebesine gerilerken, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de Nisan ayında yaklaşık olarak net % 10 gerileme göstererek «26 Nisan 1991, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle 8814.38 puan olmuştur. Özellikle bayram tatilinden sonraki üç gün içinde fiyatlardaki düşme eğilimi hızlanmış, Borsa İndeksi'nde 350 puana varan düşüş bu üç günde gerçekleşmiştir.

Merkez Bankası'nın müdahalelerine rağmen döviz fiyatlarının tırmanmaya devam etmesi; bankaların mevduat faizlerini % 75'lere, hatta 3 aylık veya 6 aylık mevduat hesaplarının yıllık bileşik faizlerini daha da yukarıya çekmeleri; yine bankaların, Ocak ayı ortalarında Merkez Bankası'ndan almış oldukları reeskont kredilerini geri ödeyebilmek amacıyla portföy boşaltmaları; bu düşme eğilimini etkileyen faktörler arasındadır. Körfez savaşının sona ermesine rağmen, Güneydoğu sınırlarımızda süre giden olaylar, yabancı yatırımcıların Türkiye'yi halen istikrarsız ülke olarak yorumlamalarına yol açarken, Irak ile ilişkilerin düzelmesi ve Irak'ın yeniden imarı çalışmalarında Türk müteahhitlerin pay kaparak özellikle Çimento ve Demir-Çelik sektörlerinde canlanma yaratmaları beklentileri de sekteye uğramıştır. Bu gelişmeler sonucunda Borsada işlem hacmi de önemli ölçüde azalmış, Şubat ayında 200 milyarın üzerine çıkan günlük ortalama işlem hacmi, Nisan ayı sonlarında 100 milyarın altına, 50-60 milyar lira mertebelerine inmiştir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi kapsamında yer alan 40 hissedin 36'sinin fiyatı Nisan ayında gerilerken, Güney Bira ve İzocam değerlerini korumuş, fiyatları artan yegane iki hisse Ege Bira (% 6.00) ve Good-Year (% 5.45) olmuşturlardır. İ.M.K.B. İndeksi kapsamında yer almakla birlikte Dergi İndeksi kapsamında yer almayan hisselerden Akbank % 17.74 ve Pınar Et de % 6.06 oranında

değer kazanmışlardır. Ayın en fazla değer kaybeden hisseleri, Otosan (% 26.92), Kav (% 24), Net Holding (% 23.64), Garanti Bankası (% 23.21), Yapı Kredi Bankası (% 22.95), Rabak (% 21.13), Olmuksa (% 21.05), Çukurova Elektrik (% 18.64), Siemens (% 18.57) ve Eczacıbaşı Yatırım (% 18.18) yanında, ay içinde sermaye artırımına giden Hektaş (% 26.37), Kepez Elektrik (% 19.40) ve Yünsa (% 17.86) olmuştur.

Nisan ayında sermaye artırımına giden şirketlerden Demirbank % 100 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla ödenmiş sermayesini 30 milyar liradan 75 milyar liraya; Hektaş % 85 bedelli, % 60 bedelsiz artırımla 10 milyar 395 milyon liradan 25 milyar 467,75 milyon liraya; Kordsa % 30 bedelli, % 20 bedelsiz artırımla 101,25 milyar liradan 151 milyar liraya; Kepez Elektrik % 37.5 bedelli, % 62.5 bedelsiz artırımla 20 milyar liradan 40 milyar liraya; T.S.K.B. % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla 100 milyar liradan 200 milyar liraya (halen bedelsiz üzerinde işlem görmektedir) ve Yünsa % 50 bedelli % 25 bedelsiz artırımla 40 milyar liradan 70 milyar liraya yükseltmişlerdir. «Tablo 1»de, hisseleri İ.M.K.B. İndeksi'nde yer alan şirketlerin 91 yılı içinde gerçekleştirdikleri veya ilan ettikleri sermaye artırımlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Doğusan'ın yaptığı başvuru sonucunda kayıtlı sermaye tavanının 8.2 milyardan 45 milyara çıkarılması SPK tarafından kabul edilmiş; Enka'nın kayıtlı sermaye tavanını 15 milyardan 50 milyara, Aygaz'ın da 49 milyar 812 milyondan 200 milyara yükseltmesi için genel kurullarında karar alınmıştır. Öte yandan Tam Sigorta ve Kent Gıda'nın genel kurullarında, kayıtlı sermaye sistemine geçilmesi ve tavanın 50 milyar lira olarak tespit edilmesi kararları alınmıştır.

Borsa'da işlem gören hisseler arasına Nisan sonlarına doğru bir yenisi eklenmiş, Vakıf Finansal Kiralama A.Ş. hisse senetleri 24 Nisan 1991 tarihinden itibaren 6000 lira baz fiyatla kot içi pazarda işlem görmeye başlamıştır. Bu hisselerin «26 Nisan 1991, Cuma» günkü kapanış fiyatları 6100 TL olmuştur. Lüks Kadife Ticaret ve Sanayii A.Ş. hisse senetleri de «29 Nisan 1991, Pazartesi» günü 7000 TL'den az olmayacak bir fiyatla birincil piyasada halka arz edilecek, bir hafta sürecek birincil piyasa işlemlerinden sonra kot içi pazarda işlem görmeye başlayacaktır.

Şirketlerin, açıklanmış bilançolarından yararlanarak, «Tablo 2»de 1989 ve 1990 yıllarına ait net kârları verilmiştir. Tabloda yer alan şirketler (Peg Profilo hariç) Temmuz 1990 sayımındaki tabloda yer alan şirketler olup, o tarihlerde Borsa birinci pazarında bulunan şirketlerden oluşmaktadır. Borsa kot içi pazarında işlem gören hisse senetlerinin sayısının her geçen gün artması oluşturduğumuz tablolara tüm hisseleri dahil etmemizi güçleştirmekte ve aralarından seçim yapmamızı gerektirmekte, bu seçim indeks kapsamındaki hisseler arasında yapılmaktadır.

Tablonun üçüncü sütununda şirketlerin 1990 yılı kârları 1989 yılı kârlarına oranlanmıştır. 89 veya 90 yılında ya da her iki yılda da zarar eden şirketler için bu oran

hesaplanmamıştır. Görüldüğü gibi Ege Gübre ve İzdaş iki yıl üstüste zarar etmişler ayrıca Good-Year ve Metaş 89 yılını kârta kapatmış olmalarına karşın 90 yılında zarar etmişlerdir. İzdaş, 88 yılı da dikkate alındığında, üç yıldır üstüste zarar etmektedir. Diğer şirketler arasında 10 tanesi geçen yıla nazaran 90 yılını daha düşük

TABLO 1
Gerçekleşen ve Açıklanan Sermaye Artırımları (Milyon TL)

	<u>Öd.Ser. 80</u>	<u>Bedelli</u>	<u>%</u>	<u>Bedelsiz</u>	<u>%</u>	<u>Yeni Ser.</u>
Akbank (*)	1.000.000	400.000	40	100.000	10	1.500.000
Alarko Hol.	12.000	18.800	156,88	19.200	160	50.000
Anadolu Cam	28.850	13.425	50	13.425	50	53.700
Arçelik	80.000	67.500	75	67.500	75	225.000
Bolu Çim.	15.750	41.737,5	265	10.237,5	65	67.725
Çelik Hal.	21.800	10.800	50	10.800	50	43.200
Çukurova	150.000	150.000	100	-	-	300.000
Deva Hol.	20.000	20.000	100	20.000	100	60.000
Eczacıbaşı (*)	12.000	12.000	100	1.200	10	25.200
Erdemir (*)	384.000	192.000	50	192.000	50	768.000
Finansbank (*)	50.000	50.000	100	-	-	100.000
Hektaş (*)	10.395	8.838	85	6.237	60	25.468
İzocam	18.000	8.000	33,33	8.000	33,33	30.000
Kartonsan (**)	67.500	13.500	20	27.000	40	108.000
Kav	12.000	6.000	50	6.000	50	24.000
Kepez Elek. (*)	20.000	7.500	37,5	12.500	62,5	40.000
Koç Hol.	300.000	50.000	16,67	50.000	16,67	400.000
Koç Yat.	24.000	-	-	12.000	50	38.000
Kordsa (*)	101.250	30.375	30	20.250	20	151.875
Koruma T.	7.425	12.214	164,5	13.773,5	185,5	33.412,5
Makina T. (*)	4.500	8.750	150	5.400	120	16.650
Mardin Çim.	2.000	-	-	14.000	700	16.000
Marshall	18.000	11.700	65	6.300	35	36.000
Mensucel Santl. (*)	59.100	65.010	110	112.290	190	236.400
Parsan	24.000	7.200	30	16.800	70	48.000
Peg Profilö	83.362	31.260,7	37,5	20.840,5	25	135.463,2
Petkim	2.000.000	-	-	1.000.000	50	3.000.000
Pınar Süt	5.400	10.800	200	8.100	150	24.300
Rabak	15.000	9.900	66	20.100	134	45.000
Santral Hol.	15.000	15.000	100	80.000	600	120.000
Sarkuysan	7.560	15.120	200	15.120	200	37.800
Sifaş	18.720	4.680	25	4.680	25	28.080
T. Garanti B. (*)	350.000	145.000	41,43	105.000	30	600.000
Trakya Cam	195.160	30.884	15,82	66.896	34,18	292.740
T.S.K.B. (*)	100.000	50.000	50	50.000	50	200.000
T. Şişe Cam (***)	121.293,4	-	-	266.845,4	220	388.138,8
Yapı Kredi B (*)	300.000	200.000	66,67	200.000	66,67	700.000
Yünsa (*)	40.000	20.000	50	10.000	25	70.000

(*) Gerçekleştirilmiş sermaye artırımlarını göstermektedir.

(**) Kartonsan'da 13.5 milyar TL bedelsiz artırım 1990 yılı sonu itibarıyla yapılmış gözükmemekte, tablodaki rakam yıl içinde yapılacak ikinci artırıma göstermektedir.

(***) Şişe Cam'daki bedelsiz sermaye artırımını 1990 yılı sonu itibarıyla yapılmış gözükmemekte birlikte, hisselerin dağıtımı Mart ayında yapılmıştır.

kârla kapatmışlar, kârı en çok düşen şirket Olmuksa olurken, Pınar Süt onu izlemiştir. Kârı en fazla artan şirketler, geçen yıl çok düşük kâr elde eden Gübre Fabrikaları (78.47 kat) ve Maret (22.67 kat) olurken, Akçimento (13.96 kat), Rabak (11.54 kat), Köytaş (9.74 kat), Döktaş (6.32 kat), Sifaş (5.44 kat) ve Eczacıbaşı Yatırım (4.07 kat) en çok kâr artışı gerçekleştiren diğer şirketler olarak göze çarpmışlardır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nda bir «yardımcı kuruluş» tipi olarak tanımlanmış olmakla birlikte bugüne kadar hiç kurulmamış bulunan «Yatırım Ortaklıkları»nın ilki

TABLO 2
Şirketlerin Net Kârı (Milyon TL)

	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>90/89</u>		<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>90/89</u>
Akçimento	2.504	34.959	13.96	Koç Holding	90.511	139.062	1.54
Alarko H.	2.234	8.554	3.83	Koç Yat.	16.530	26.219	1.59
Anadolu C.	6.573	9.177	1.40	Kordisa	34.822	39.345	1.13
Arçelik	54.400	191.000	3.51	Koruma Tarım	2.020	3.699	1.83
Bağfaş	22.450	21.113	0.94	Köytaş	444	4.324	9.74
Bolu Çim.	9.954	12.185	1.22	Makina Takım	2.487	1.038	0.42
Brisa	43.705	21.024	0.48	Maret	205	4.647	22.67
Çelik Halat	7.786	15.959	2.05	Mensucat S.	14.821	18.065	1.24
Çimsa	12.172	16.415	1.35	Melaş	5.447	(36.202)	-
Çukurova E.	136.460	123.636	0.91	Nasaş	1.149	2.643	2.30
Döktaş	3.023	19.120	6.32	Olmuksa	2.502	214	0.09
Eczacıbaşı Y.	2.043	8.315	4.07	Otosan	41.880	101.989	2.44
Ege Bira	14.090	42.724	3.03	Pınar Süt	2.588	909	0.35
Ege Gübre	(1.257)	(2.758)	-	Peg Profilo	8.909	32.326	3.63
Enka Hol.	4.445	6.919	1.56	Rabak	323	3.727	11.54
Erdemir	451.914	430.977	0.95	Sarkıysan	22.595	28.958	1.28
Good-Year	4.135	(32.095)	-	Sifaş	4.522	24.591	5.44
Gübre Fab.	134	10.515	78.47	Teletaş	21.177	29.366	1.39
Güney Bira	3.816	13.564	3.55	T.D. Döküm	11.176	31.730	2.84
Heldaş	3.330	7.119	2.14	T. İş. B.	124.238	181.811	1.46
İzdaş	(12.896)	(31.223)	-	T. Siemens	23.572	19.542	0.83
Izocam	7.680	17.242	2.25	T.S.K.B.	15.893	49.168	3.07
Karlınsan	10.061	21.950	2.18	T.Şişe Cam	17.559	28.837	1.70
Kav	8.981	8.458	0.94	Y. ve K.B.	133.809	292.982	2.19
Kepez El.	8.820	6.920	0.78	Yasaş	2.676	3.788	1.42

Sayın Okurumuz,

1991 yılı abonemenizi yenilediniz mi?

Teşekkür ederiz...

kurulmak üzeredir. Vakıflar Bankası tarafından kurulmaya çalışılan «Vakıf Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklığı», Sermaye Piyasası Kurulu'ndan alacağı halka arz izniyle, kısa süre sonra hisse senetlerini satışa sunacaktır. Bilindiği gibi, anonim şirket statüsünde kurulacak Yatırım Ortaklıklarının amacı, portföy yönetimi yaparak, küçük tasarruf sahiplerini, yönetilen portföydeki menkul kıymetlerin getirilerinden ve değer artışlarından yararlandırmaktır. 20 milyar kayıtlı sermaye ve 5 milyar lira başlangıç sermayesi ile kurulacak bu İlk Yatırım Ortaklığı'nın portföyünde % 70-80 oranında hisse senedi, % 10-15 oranında devlet tahvili, Hazine bonusu ve gelir ortaklığı senedi, % 5-10 oranında özel sektör tahvili ve % 5-10 oranında yabancı menkul kıymet bulunması planlanmaktadır.

Para ve sermaye piyasasını ilgilendirebilecek son bir haber, Haziran ayında 100 bin liralık banknotların piyasaya çıkacak olmasıdır. 25 ve 250 bin liralık banknotların da 1992 yılında tedavüle çıkartılacağına açıklanmış olması, enflasyonun erişmiş olduğu düzey hakkında fikir vermektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Ocak	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39
Şubat	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59
Mart	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56
Nisan	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38
Mayıs	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	
Haziran	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	
Temmuz	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	
Ağustos	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	
Eylül	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	
Ekim	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	
Kasım	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	
Aralık	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	

◆ Vaktiyle kendini benden üstün gören biri vardı: O, kendini benden üstün görmeden önce gerçekten üstündü.

A. Hubbard

◆ İnsan kişiliğini en iyi, başkalarının kişiliğini anlatırken ortaya koyabilir.

Jean Paul Richter

◆ Bütün yeni modalar, yaşama yeteneğinden yoksundur. Zaman, bunlar arasından bir seçim yapmasını çok iyi bilir.

Jean Wezien

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kân (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1988 (Milyon TL)	1989 (Milyon TL)	1990 (Milyon TL)	1988 (Net)	1989 (Net)	1990 (Net)	Nisan 1990	Şubat 1991	Mart 1991	Nisan 1991
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	4.889	2.504	34.859	168	36	6,60	8.400	7.800	6.800	6.300
2	ANADOLU CAM	100.000	28.850	2.757	6.573	9.177	50	60	29	12.500	7.000	6.200	5.300
3	ARÇELİK	500.000	90.000	35.583	54.400	191.000	80	92	100	21.500	30.500	29.000	27.500
4	BAĞFAŞ	200.000	40.000	22.717	22.450	21.113	85	40	40	8.200	13.750	12.250	11.250
5	BOLU ÇİMENTO	90.000	15.750	4.781	9.854	12.185	181,38	213,45	37	12.750	21.500	18.250	16.000
6	BRISA	151.875	151.875	29.868	43.705	21.024	63	103,20	44	15.000	5.500	5.000	4.600
7	ÇELİK HALAT	135.000	21.600	6.462	7.788	15.959	100	100	70	13.750	10.500	9.200	8.000
8	ÇİMSA	56.160	56.160	12.985	12.172	16.415	203,87	82,60	44	20.500	8.700	7.800	7.000
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	300.000	150.000	81.688	136.460	123.836	200	250	250	24.000	15.500	14.750	12.000
10	DÖKTAŞ	50.000	21.000	4.523	3.023	19.120	100	58,50	27	15.000	16.750	16.500	15.250
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	25.200	25.200	1.713	2.043	8.315	40	45	45	33.000	28.500	27.500	22.500
12	EGE BIRACILIK	12.600	12.600	9.607	14.090	42.724	35	130	80	22.000	54.000	50.000	53.000
13	EGE GÜBRE	50.400	36.000	900	(1.257)	(2.758)	50	18	-	4.650	1.200	1.100	950
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	768.000	268.834	451.914	430.877	55	175	50	11.750	8.700	4.050	3.550
15	GOOD-YEAR	80.000	35.169	12.548	4.135	(32.095)	100	60	15	12.000	5.050	5.500	5.800
16	GÜBRE FABRİKALARI	120.000	120.000	(3.377)	134	10.515	-	-	-	1.900	1.500	1.450	1.300
17	GÜNEY BIRACILIK	8.400	8.400	3.388	3.816	13.564	35	60	35	11.000	22.500	22.000	22.000
18	HEKTAŞ	25.467,8	25.467,8	3.346	3.330	7.119	35	75	60,80	12.000	9.250	8.300	2.750
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	150.000	(8.616)	(12.886)	(31.223)	22,66	-	-	2.100	3.150	2.500	2.350
20	İZOCAM	30.000	18.000	4.877	7.680	17.242	35	120	85	20.000	14.000	12.500	12.500
21	KARTONSAN	81.000	87.500	4.792	10.061	21.950	35	20	30	12.250	5.700	4.800	4.400
22	KAV	50.000	12.000	4.428	8.961	8.458	130	75	75	24.000	14.500	12.500	9.500
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	300.000	40.793	90.511	139.062	32,50	60	110	37.000	21.000	19.000	17.750
24	KOÇ YATIRIM	100.000	24.000	7.220	16.530	26.219	35	50	60	16.750	25.500	24.500	23.000
25	KORDSA	151.875	151.875	34.928	34.822	39.345	96	96	45	10.100	5.300	4.600	2.900
26	KORUMA TARIM	20.000	7.425	7.458	2.020	3.699	66	111	20	8.800	10.000	9.600	8.200
27	MAKİNA TAKİM	20.000	16.650	282	2.487	1.038	-	5	100	24.000	13.000	3.150	2.600
28	METAŞ	450.000	75.000	(9.942)	5.447	(36.202)	15	-	-	1.900	1.000	1.000	900
29	NASAŞ	90.000	90.000	182	1.149	2.643	30	-	2	2.500	1.350	1.150	1.100
30	OLMUKSA	50.000	38.500	6.292	2.502	214	45	35	16	6.000	3.150	2.850	2.250
31	OTOSAN	100.000	65.595	31.463	41.880	101.989	26,60	70	60	13.750	13.250	13.000	8.500
32	PINAR SÜT	18.000	5.400	1.635	2.568	909	22,13	37,80	53,80	6.600	7.500	7.000	6.500
33	RABAK	25.000	15.000	6.753	323	3.727	40	40	15	6.400	7.800	7.100	5.600
34	SARKIJSAN	30.000	7.560	8.725	22.595	28.958	75	90	150	28.000	63.000	60.000	50.000
35	TELETAŞ	250.000	50.000	24.473	21.177	29.366	120	85,60	55	18.500	6.300	7.200	6.000
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	250.000	50.000	9.472	11.178	31.730	103	44	30	10.000	13.750	12.000	10.750
37	TÜRK SİEMENS	-	21.000	10.119	23.572	19.542	81	68,50	90	30.000	21.500	17.500	14.250
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	30.000	121.414	124.238	181.611	38,38	46,08	37,74	15.000	53.000	40.000	38.000
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	1.000.000	388.138,8	12.084	17.559	29.837	10	20	15	10.000	20.000	5.000	4.500
40	YASAŞ	54.000	27.000	1.609	2.676	3.788	35	20	23,82	6.700	2.450	2.000	2.000

Görüşler

YALÇIN AHISKA

Çok Şubeli Bankalarda İç Örgütlenme Sorunu

BATI'da modern bankacılığın tarihi 17. yüzyıllara kadar gittiği halde Türkiye'ye gerçek anlamda bankacılık Cumhuriyet döneminde gelebilmiştir.

Yarıya üçyüz yıllık bir gecikmeyle başlamamıza karşın, ulusal bankacılığımızın, kısa denilebilecek bir sürede önemli gelişmeler gösterdiği yadsınamaz. Bugün bankalarımız Batı'daki banka tekniklerinin hemen hemen tümünü az ya da çok kullanabilmekte, uluslararası banka işlemlerini yapabilmektedirler. Bankalarımızın birçoğunun bilgisayarların sağladığı kolaylıklardan ve ileri iletişim olanaklarından önemli ölçüde yararlanabildikleri de söylenebilir.

Bu gelişmenin; sektörü düzenleyen kamu görevlilerinin ve bankacılarımızın çaba ve katkılarıyla gerçekleştiğine kuşku yok. Ancak, bankacılığımızın bugünkü düzeye ulaşmasının, daha çok; Batı'da uzun yıllarda kazanılan deneyimlerden yararlanılmasıyla, orada uygulanan model ve tekniklerin ülkemize getirilebilmesiyle sağlandığını da unutmamak gerekir. «Avantajı» deme olanağı varsa, banka sektörü «geri

kalmışlığın avantajı»ndan yararlanmasını bilmiş, başkalarının uzun ve pahalı deneyimleri ve araştırmalar sonucu geliştirdikleri kural ve yöntemleri alıp uygulayarak onların düzeyine yaklaşabilmiştir.

Bize göre bugün bankalarımız, belli bir düzeye ulaşmış olmakla birlikte, bazı sorunlarına çözüm bulabilmiş değiller. Bunlardan biri de çok şubeli bankalarımızın iç örgütlenme biçimi.

Günümüzdeki anlamıyla bankacılık bize Kıta Avrupası'ndan ve sanırım daha çok Belçika'dan gelmiş. İş Bankası'nın 50 yıl önceki İç Yönetmeliği neredeyse bu ülkedeki bir bankanın iç yönetmeliğinin değiştirilmeden alınmış bir örneği... İş Bankası'nın benimsediği kuruluş biçimi ve çalışma yöntemi, o yılların bir «bankacılık okulu» niteliğini taşıyan bu bankamızdan da doğal olarak diğer bankalara geçmiş.

Bankacılığı biraz öğrenince, Batı'nın uzun yılların deneyimiyle geliştirdiği modelin eksikliklerini ya da fazlalıklarını görmekle gecikmemiş, -işlemlerin özüne pek dokunmamakla birlikte- yönetim yapısını

orısından burasından değiştirme yoluna gitmişiz. Örneğin, başlangıçta var olan «Merkez Şube», «Şubeler Müdürlüğü» gibi kavramlar daha sonra kaybolmuş.

Ulusal bankacılığımız geliştikçe ve bu arada bankaların şube sayıları arttıkça, daha önce benimsenmiş örgütlenme biçiminin yeterli olmamaya başladığını, bankalarımızın bir «yeniden yapılanma» arayışına girdiklerini, bu amaçla yabancı bankalardan ya da yurt dışındaki belli araştırma kuruluşlarından yararlanma yoluna gittiklerini görüyoruz. Doğal olarak da çare öncelikle, çağın gerek teknolojik alanda, gerek hizmet sektöründe en önde görünen ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde aranıyor. Nitekim 80'li yıllarda başta Akbank ve Garanti Bankası olmak üzere birçok bankamız Amerika'dan uzman gruplar getiriyorlar ve o yıllarda bu gruplara –bugünün milyarılarıyla eşdeğerde– milyonlarca lira ödüyorlar.

Amerika'dan uzman getiren bankaların, çalışma yöntemlerini geliştirme konusunda bu uzmanlardan ne ölçüde yararlanabildiklerini bilmiyoruz. Ancak, şube bankacılığının son derece sınırlı olduğu, başka bir deyimle «birim bankacılığı»nın yaygın bulunduğu bu ülkedeki örgütlenme biçiminin ülkemizdeki çok şubeli bankalar için örnek oluşturamayacağını anlaşıldığını sanıyoruz. Çünkü günümüzde bankalarımızın iç yapıları Amerikan bankalarınınkinen pek benzemiyor.

Yabancı uzmanların önerileri üzerine mi, yoksa kendi seçimleri sonucu mu bilemiyoruz, ama bankalarımız zamanla İngiliz sistemine yönelmişler.

Şube bankacılığının yaygın olduğu İngiltere'de bankaların bölgesel genel müdürlük birimleri vardır. (Hatta, durum değişmediyse, Barclay's Bank'ın bir süre önce 17 ayrı Genel Müdürünün bulunduğu bilinmektedir.) Şubeler bu «ara genel müdürlük birimleri»nin denetiminde çalışmak-

ta, gerektiğinde onların verdikleri yetkileri kullanmaktadırlar.

Ülkemizde de çok şubeli bankalar önemli yörelerde bölge müdürlükleri kurmuşlar, İngiltere'dekine benzer ara birimler oluşturmuşlardır. Hatta bir büyük bankamızın, şube yoğunluğu fazla olan İstanbul'da, bölge müdürlüklerine ek olarak, bir de «Genel Müdür Yardımcılığı» vardır. Bu bankanın aynı il içindeki şubelerinin bir bölümü bölge müdürlüklerine, bir bölümü aynı ildeki genel müdür yardımcılığına bağlıdır.

Günümüzde çok şubeli bankalarımızın hemen tümünün benimsenmiş buldukları örgütlenme biçiminin, küçük farklılıklar bir yana, «Tablo 1»deki örneğin benzeri olduğu söylenebilir.

Bankalarımızın İngiltere'deki bankaların örgütlenme biçimine yönelmelerinin yerinde bir seçim olduğundan kuşkuluyuz. Bu ülkede «birbirinden bağımsız bankaların daha sonra aynı çatı altında birleşmesi, eski genel müdürlük ünitelerinin tümüyle ortadan kaldırılamaması» sonucu oluştuğunu sandığımız bu modelin sakıncalarını daha aşağıda açıklamaya çalışacağız. Önce bankalarımızın bölgesel genel müdürlük üniteleri kurmaya hangi gerekçelerle yönelmiş olabilecekleri konusu üzerinde duralım.

Bize göre bu gerekçelerden en önemlileri şöyle özetlenebilir:

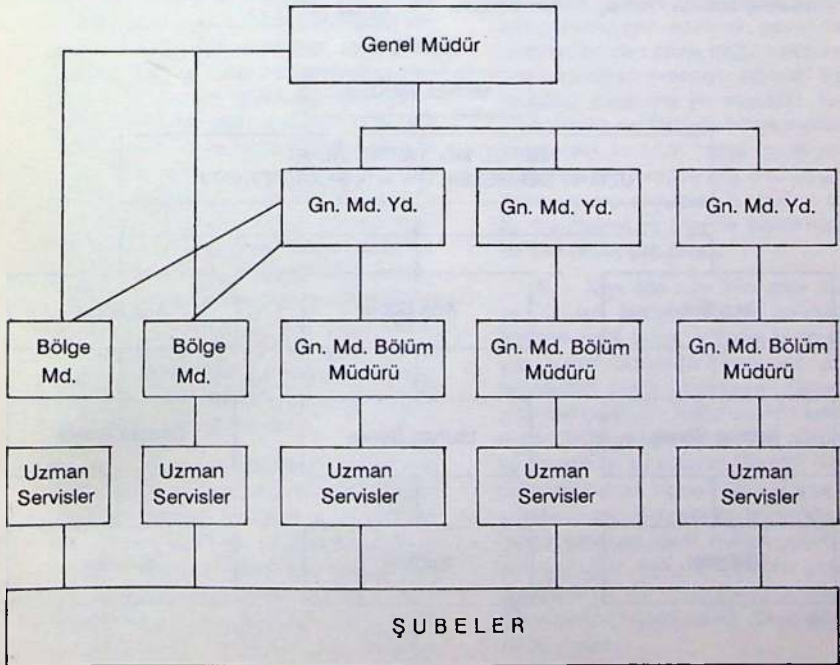
- Hızlı bir tempoyla açılan yeni şubelerin göreceli deneyimsiz müdürlerine, özellikle krediler konusunda gerekli teknik desteği vermek, onları yakından ve daha üst düzeyde yetkililere denetletebilmek.
- İletişimin güç ve yavaş olduğu yıllarda daha çok karşılaşılan gecikmeleri önlemek ve kredi kullanım ve denetimini hızlandırmak.

- Genel Müdürlüğün şubelere devredemediği bazı yetkilerini (yapı onarımı, araç gereç alımı gibi) daha üst düzeyde yetkililer (Bölge Müdürleri) aracılığıyla kullanırmak.
- Piyasalarda daha üst düzeyde yetkililerce temsil edilebilmek.

Sıraladığımız gerekçelere belki başkaları da eklenebilir. Ancak bankalarımızın, şube örgütlerinin genişlemesine paralel olarak artan yönetim sorunlarını, Kıta Avrupası modeli içinde çözme yoluna gitmelerinin nedenini anlamak güçtür. Bu

gün ekonomik gücünden kimsenin kuşku duymadığı, gerçekten başarılı bir banka sektörüne sahip Almanya'da ve onu yakından izleyen Fransa'da, bildiğimiz kadarıyla, çok şubeli bazı büyük bankaların bölgesel ara kuruluşları bulunmamaktadır. Örneğin Almanya'nın üç büyük bankası olan Dresdner Bank, Commerzbank ve Deutsche Bank'ta bölge müdürlüğü biçiminde birimler yoktur. Buna karşılık şubeler aynı şehirdeki bir ana şubenin yönetim ve denetimindedir. (1000 dolaylarında şubesi bulunan Dresdner Bank'ın bir süre önce 30 kadar «ana şube»si vardı.)

TABLO 1

Alman bankalarının benimsedikleri örgütlenme biçiminde (Tablo 2) bağlı şubelere belli limite kadar kredi kullandırma iznini ana şubeler genel müdürlüklerine sormadan verebilmekte, diğer çeşitli konularda, belli sınırlar içinde, genel müdürlüklerinin yetkilerini kullanmakta ya da kullanılmakta, bağlı şubeleri denetlemekte ve yönlendirmektedirler. Bağlı şubeye verilecek yetki ana şubenin yetki sınırını aşarsa, konu genel müdürlüğe ana şube tarafından iletilmekte, küçük şubeler ana şubelerin uzman servislerinin hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Ana şubelerin başındaki yöneticiler «Genel Müdür Yardımcısı»dırlar. Kamu kuruluşlarıyla ana şubeler ilişki kurmaktadır. Bağlı şubelere ait sonuçlar ana şubelerin rakamları içinde yer almaktadır.

Tablodaki örgütlenme örneğini benimsemiş bulunan birkaç Alman bankası

yetkilisinin «örgütlenme biçiminden kaynaklanan herhangi bir yönetim sorunu ile karşılaşmadıklarını ve sistemi değiştirmeyi düşünmediklerini» belirttiklerini anımsıyoruz.

Büyük bankalarımızdan biri bir süre önce Anadolu'da bazı büyük illerde «bağlı şube» biçiminde bir örgütlenmeyi başlatmış ve küçük şubelerin denetimini ve belli konularda yetkilendirilmesini o ildeki bir büyük şubeye bırakmıştır. Ancak, nedense, bir süre sonra uygulamadan vazgeçilmiştir. (Halbuki bu bankamız Almanya'daki örneğine benzer bir uygulamayı uzun yıllar başarıyla sürdürmüş, Ankara'da «Merkez Şube» adını taşıyan bir şubesi, bugün Almanya'daki ana şubelerin üstlendikleri görevlere benzer görevler yapmıştır. Koşulları bir bakıma bize benzeyen Almanya'da başarılı olan bir modelin ülkemizde başarılı olamamasının nedenini anlamak güçtür.)

TABLO 2

Bankalarımızın bölge müdürlükleri ve bölgesel genel müdür yardımcılıkları kurumlarının bize göre önemli sakıncaları bulunmaktadır. Bu sakıncaları şöyle sıralayabiliriz:

1 - Ek personeli, çalışma alanını, araç ve gereci gerektiren bu birimler bankaların giderlerini önemli ölçüde artırmaktadır. Ülkemizde bankaların çoğunlukla bir «malîyet muhasebesi» sistemi kuramamış bulunmaları ve bölge müdürlüklerinin giderlerinin sistemli biçimde sınırlandırılmaması sonucu, söz konusu giderlerin giderek büyüdüğü tahmin edilebilir. Hele bölgesel genel müdür yardımcılıkları ve bu genel müdür yardımcılıklarına bağlı bölge müdürlükleri bulunan bankalarda bu tür bir örgütlenmenin parasal maliyetinin çok daha fazla olacağı kuşkusuzdur.

2 - Yukarıda verilen «Tablo 1» şubelerinin hem genel müdürlükteki hem bölge müdürlüklerindeki uzman ünitelerden talmat aldıklarını göstermektedir. Organizasyon kurallarıyla hiçbir şekilde bağdaşmayan bu durumun yaratacağı olumsuzluk «belli konuların belli sınırlarla bölge müdürlüklerinin yetkisine bırakılması, yetki sınırını aşan işlemlerin genel müdürlükçe karara bağlanması» biçiminde bir düzenlemeyle giderilebilir sanılmıştır. Ancak, uygulamada bu yolla yetki ve çalışma alanı çaptışmalarını kolayca önleyebilen bir bankanın bulunduğuunu sanmıyoruz. Ayrıca, bu tür bir düzenlemede, belli yetki limitini aşan işlemlerin (örneğin bir yapı onarım işinin) genel müdürlüğe aktarılması zorunluluğunun «iş bölme» gibi yapay yollarla önlenmesi olasılığı da vardır.

3 - Ülkemizde bankaların genel müdürlüklerinde işler konulara göre bölüşülmüştür. Krediler, muhasebe, yapım-onarım, hukuk işleri vb. gibi konular genel müdürlükteki ayrı birimlerin uzmanlık alanları içinde bulunmaktadır. Bölgesel bir iş bölümüne göre çalışan bölge müdürlükleri ise şubelerin hemen her konuda dene-

tim ve yönlendirilmesiyle görevlendirilmişlerdir. Bu durum söz konusu birimlerin, genel müdürlüktekinе paralel ayrı uzman elemanlar (kredi, istihbarat, hukuk, yapım onarım elemanı gibi) çalışmalarını gerektirmektedir. (Bu görevlilerin tümü ya da bir bölümü çoğu zaman o ildeki büyük şube ya da şubelerde de vardır.) Böyle bir örgütlenmenin -giderleri artırması bir yana- genel müdürlükteki uzmanlarla yine bir genel müdürlük ünitesi olan bölge müdürlüğündekiler arasında koordinasyon güçlüklerine yol açmaması olası görünmemektedir.

4 - Konulara göre yapılmış bir iş bölümüne göre çalışan, ancak bazı hizmetleri yöresel genel müdürlük üniteleriyle şubelere götürmeyi amaçlayan bankalarımızın bu yöresel üniteleri genel müdürlükte hangi birime bağlayacakları hususunda hayli güçlük çektiklerini sanıyoruz. Doğrudan genel müdüre bağlamaları bu kişinin işini gereksiz yere artıracak, genel müdür yardımcılarında birine bağlamaları ise bu genel müdür yardımcısıyla diğerleri arasında görev girişimine yol açacaktır. Galiba bankalarımız bu konuda bölge müdürlüğüne «gerekli konuları hangi genel müdür yardımcısını ilgilendiriyorsa onunla görüş» deme yolunu seçiyorlar ki, bunun da iyi bir örgütlenme ve çalışma biçimi olduğunu savunmak çok güçtür.

5 - Aynı ilde aynı bankanın iki, bazen üç ayrı biriminin (bölge müdürlüğü, bölgeye bağlı şube, bölgeye bağlı olmayan şube) birbirinden bağımsız uzman elemanının görev yapmasının, ülkemizde rasyonel çalıştıkları kabul edilen bankalarımıza hiç de yakıştırılmayacak görüntüye yol açması da olasıdır. Örneğin ilin belli bir yöresinde, komşu iki kuruluşa, aynı bankanın ayrı ünitelerinin, birbirinden habersiz istihbarat, kredi, hukuk, yapım-onarım, satınalma elemanı aynı anda gidebilirler. Böyle bir durumun banka müşterilerinin yüzlerinde oluşturacağı alaycı görüntüyü düşünün...

6 - Bu tür bir örgütlenme şubede tutulan, özellikle kredilere ilişkin kayıtların bir benzerinin ister istemez bölge müdürlüklerinde de tutulmasını gerektirmekte, bölge müdürlüğünün yetki sınırını daha sonra aşan krediler, genel müdürlükçe de izlenmektedir. Böylece aynı konudaki kayıt sayısı bazen üçe yükselmektedir. Bilgisayar kullanma olanaklarının bile -çok pahalı ve özel uygulamalar hariç- bu anormal durumu, kayıt ve izleme güçlüğü-nü önleyebileceğini sanmıyoruz.

7 - Bazı kredi isteklerinin bölge müdürlüğü aracılığıyla genel müdürlüğe iletilmesinin yaratacağı yazışma güçlüklerini (özellikle mektupları bölge müdürlüğü yetkililerine imzalatma açısından) ve gecikmeleri önlemek olası görünmemektedir.

8 - Benimsenmiş örgütlenme biçiminde; şubelerin başarısıyla bölge müdürlüklerinin başarısı arasında, ne işlem düzeyinde ne şube kârlılığı konusunda işlevsel bir ilişki kurulabildiğini sanmıyoruz. Hatta bölge müdürlüğünün denetiminden geçen işlemlerden doğan sorumluluklara bu birimin bütünüyle ortak edilmesinin geçerli formülünün bulunabildiğinden de kuşkuluyuz. Bu koşulların söz konusu birimlerin yaratılmasından beklenen yarar büyük ölçüde azaltması, hatta bazen şubelerin çalışma isteğini kırması olasıdır.

Yukarıda sıralamaya çalıştığımız bu sakıncalara daha başkaları da eklenebilir.

Bankalarımız başlangıçta «geri kalmışlığın avantajı»ndan yararlanmasını bilmişler ama, bize göre, -kusura bakmasınlar- daha sonra yaptıkları değişikliklerle; maliyetleri yükselten, çalışmaları güçleştiren gereksiz örgütler oluşturarak bu avantajı biraz yitirmişlerdir.

Kanaatimizce halen Türk banka sisteminin en büyük sorunu; bankalarımızın topladıkları mevduata verdikleri faiz oranı ile kullandırdıkları kredilerden aldıkları faiz oranı arasındaki marjın büyüklüğüdür.

Bankalarımızın iç yapılanma sorunlarını bölge müdürlükleri kurarak çözmeğe çalışmalarını, diğer sakıncaları yanı sıra, giderleri gereksiz yere artıran ve sözkonusu marjı genişleten bir uygulama olarak görmekteyiz. Bugün bölgesel genel müdürlük birimlerine verilen görevlerin tümünün, Alman ve Fransız bankalarının yaptıkları gibi -vaktiyle bankalarımızın hiç de yabancı olmadıkları - «ana şube» sistemiyile, daha az masraflı biçimde yerine getirilebileceğini sanıyoruz.

Bankacılarımız belki «işler böyle de yürüyor. Giderlerimizin kabarmasının ne önemi var, nasılsa iyi kazanıyoruz. Bu örgütlenme ve çalışma biçimi pahalı da olsa, organizasyon kurallarına uymasa da, zaman zaman bölge müdürlükleriyle genel müdürlük servisleri arasında uyumsuzluklar, çalışma güçlükleri, yetki karmaşası görülse bile, önemli değil.» diyebilirler. Ancak, buna hakları yoktur. Bugün endüstri kuruluşları kendilerini Ortak Pazar'a girişte hazırlamakta, kanunlarını aynı amaçla gözden geçirmekte, sosyal sorunlar ele almaktadır. Bankaları yönetenler de, gelecekte bu kadar geniş marjlarla çalışmayacaklarını gözönünde bulundurarak, örgütlenme biçimi açısından yarınki rakiplerine benzemenin kuruluşlarına; giderleri azaltma, uygulama aksaklıklarını giderme yönünden bazı avantajlar sağlayıp sağlanmayacağını araştırmalıdır.

Bölgesel örgütlerin kaldırılması yoluna gidilmesi halinde sorun sadece; bu birimlerde çalışanların başka yerlere yerleştirilmesiyle ve gereksinme duyulmayacak yapıların değerlendirilmesiyle sınırlı kalmayacak, bunun yanı sıra bankalarımızın genel müdürlüklerindeki ve şubelerindeki çalışma, yetki ve kayıt düzeninin tümünü yeniden ele almayı, belki bilgisayar kullanım yöntemlerini gözden geçirmeleri gerekecektir. Böyle bir operasyonun gerçekleştirilmesinin ve oturtulmasının da zaman alacağı kuşkusuzdur.

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NİLSEN ALTINTAŞ

Gayretli Japonlar (*)

JAPONLARIN Avrupa'daki direk yatırımları ile diğer yabancıların yatırımları arasında çok az fark vardır. Ancak, ticaret açığını azaltma konusunda buna güvenilmemelidir. Birkaç sene önce o zamanın Japonya Başbakanı Jasuhiro Nakasone, Rusya sınırında, Japonya'nın, Amerika'nın «batırılmayan bir uçak gemisi» olacağına söz verdiği zaman ülkesinde sorunlarla karşılaşmıştır. Şimdi Peugeot'un şiddetli koruyucusu ve patronu Jacques Calvet, onun bu sözünü çalmıştır: Mr. Calvet'e göre Japon otomobil şirketlerinin yatırımlarını teşvik ederek İngiltere, şimdi Japonya'nın batırılmayan bir uçak gemisi olacaktır. Avrupa'da birçok yatırımcı, çoğunlukla Amerikalılar vardır. Ancak, Japonlar değişiktir.

Japon yatırımlarının değişik olduğu doğrudur: Japonların AT'na yaptığı doğrudan yatırımlarının toplamı 1990 Mart'ında 42 milyar \$ gibi küçük bir tutar olup, buna karşın Amerikan yatırım tutarı 1990 sonu itibariyle 164 milyar dolardır. «Royal Institute of International Affairs»de araştırmacı olarak çalışan Stephen Thomsen ve Phedon Nicolaides'in yeni bir kitabına göre 1989'da Avrupa'nın Japonya'dan ithal ettiği imal edilmiş malzeme tutarı Amerika'dan yapılan ithalatın % 55'ine eşit olmuştur (1970'de bu rakam %16 idi). Japonların AT'da yaptığı doğrudan yatırımların tutarı ise Amerika'nınkinin sadece 1/4'üdür.

İki husus daha Avrupalıları oldukça düşündürmektedir: Japon yatırımları endüstriye hâkim olmayı hedeflemektedir. Ev sahibi olan İngiltere'de devlete verilen rüşvetler Japonlara yardım etmiş ve kendilerine sıcak bir politik karşılama yapılmıştır. Thomsen ve Nicolaides bu düşünceleri yalanlamaktadırlar.

1950 ve 60'larda Amerikalı çokuluslu şirketler Avrupa'ya taşıdığı zamanlarda

(*) The Economist, 20-27 Nisan 1991.

Amerikalıların endüstriye hâkim olacağı korkuları aynı şekilde yayılmıştı. O zamanlarda doğrudan yabancı yatırımlar sadece bir yolla gelebiliyordu, bu da Amerika'dan. Çünkü bu ülkenin teknolojisi dünya teknolojisinin önündeydi ve bu ülke en büyük kapital fazlalığına sahipti. 1980'lerde Japon şirketlerinin çokuluslu olmasıyla mesele değişti. Dünyanın en büyük beş endüstriyel ülkelerinin yatırımları 1983-89 arasında gerçek anlamda GSMH'nın bir payı olarak 4 misli artmıştır. Hiçbiri daha etkin olmamıştır.

İngiltere Japonların en fazla tercih ettiği ülke olmuştur. Ancak, «Tablo 1»de gösterildiği gibi, İngiltere Amerikalılar tarafından daha çok tercih edilmiştir. Tablo her sektördeki ABD ve Japon yatırımlarının dağıldığı üç ülkeyi göstermektedir. Eğer İngiltere denizdeki bir uçak gemisi ise, çokuluslu bir kuvveti taşıyor demektir.

Ekonomik performansı çoğunlukla zayıf olmasına rağmen İngiltere niçin yatırımlar için çekicidir? Diğer Avrupa ülkelerine göre geçmiş 20 sene içerisinde gerilemiş olmasına rağmen halen öndedir. Devlet yardımı bunu açıklamamaktadır. Çünkü, bölgesel yardımlar Avrupa Topluluğu'nun diğer ülkelerine oranla daha fazla değildir. Lisanları veya Golf'leri özellikle Japonların tercihi için yeterli bir açıklama değildir. Bu faktör önemlidir; ancak, büyük şirketler lisan problemlerini aşmaktadır.

Bu husus, İngiltere'de ucuz işçilik, kapital ve hammadde gibi ucuz kaynakların varlığı ve pazarlara ulaşmanın kolaylığı olarak açıklanabilir. Japonya'nın Avrupa'daki yatırımları bu faktörlere bağlıdır. Taşımacılık harcamalarını azaltarak, kuvvetli yen'i fazla kullanmayarak, ticaret hendeklerini atlayarak ve yerel zevklere uygun tasarım uydurarak Japon şirketleri Avrupa pazarındaki paylarını genişletmek yollarını aramaktadırlar. Bunları yaparken Japon şirketleri kendilerinin en değerli varlıkları olan, teknoloji ve yönetim sistemlerini Avrupa'ya getirmektedir. Eğer Japon yöneticileri Avrupa'daki herhangi bir ülkenin çalışanları ile kendi ülkelerindeki gibi çalışabiliyorlarsa, sosyal ve politik istikrarı olan bir ülkedeki en ucuz işçiliği aramaları da mantıklıdır. Bu şartlar İngilizler için de geçerlidir.

The Economist'in kardeş şirketi olan Geoffrey Bownas for Business International'ın bir raporunda Japonlar Avrupa Topluluğu ülkelerinde yaptıkları doğrudan yatırımlarının yarısında yatırımın tamamına sahiptirler. Bunlara «greenfield» şirketleri denir. Yatırımların % 15'i ise satın alınan şirketlerdir. İngiltere'dekilerin % 70'den fazlası yeni yatırım yapılarak, % 10'dan azı ise şirket satın alınarak yapılan yatırımlardır. İngiliz şirketleri genellikle alınmaya değer bulunmamakta ve Japon teknoloji ve yönetim sisteminin getirilmesi ve yeni işçilerin alınması tercih edilmektedir. Doğrudan dış yatırımın İngiliz destekçileri buna karşı çıkmamaktadırlar. Japonların getirdikleri işleri sevmektedirler. Bununla beraber birçoğu Japon yatırımlarının ithalattı azaltacağını savunmaktadırlar. Royal Institute'nin çalışması bunu kabul etmemektedir. Dış dengeler özel yatırımcıların davranışlarıyla değil, makro ekonomik faktörlerle belirlenmiştir. Japon yatırımları ithalattı azaltabilir de çoğaltabilir de.

Doğrudan dış yatırımın ana noktası şirketler için kaynakları daha etkili yerlere kaydırmaktır. Eğer bir otomobil şirketi İngiltere'de bir fabrika açarsa, bu, şirketin Japonya'dakini kapatması anlamına gelmez. Şirket ürün çeşitlerinden bazılarını özellikle ucuz olanlarını İngiltere'ye kaydırabilir. Böylelikle Japon kaynaklarının daha etkin kullanımıyla yüksek değerli lüks arabaların yapımına yönelebilir. Böylelikle ihracat daha da artabilir.

TABLO 1
Sektör Bazında Avrupa'daki Doğrudan Yatırım Stokları

	● Amerika			● Japonya		
	Ülkeler	Milyar Dolar	%	Ülkeler	Milyar Dolar	%
Üretim	İngiltere	22,1	28	İngiltere	1,1	23
Toplamı	Almanya	14,4	19	Hollanda	0,9	19
	Fransa	9,5	12	İspanya	0,8	17
Kimyasallar	İngiltere	3,5	20	Hollanda	0,3	43
	Belçika	2,6	15	Almanya	0,1	18
	Fransa	2,5	14	İspanya	0,1	13
Metaller	Almanya	1,1	35	Fransa	0,06	19
	İngiltere	0,8	27	İngiltere	0,06	17
	Hollanda	0,4	13	İspanya	0,04	13
Genel	Almanya	3,6	21	İngiltere	0,2	28
Makina	İngiltere	3,4	20	Hollanda	0,1	22
	Fransa	3,3	20	Fransa	0,1	19
Elektrikli Makina	İngiltere	1,1	25	İngiltere	0,4	34
	Hollanda	0,9	21	Hollanda	0,4	30
	Almanya	0,5	12	Almanya	0,2	13
Taşıma Ekipmanları	İngiltere	4,1	44	İspanya	0,6	60
	İspanya	1,0	10	İngiltere	0,2	21
	Fransa	0,6	6	Hollanda	0,1	6
Ticaret	Fransa	2,5	12	Almanya	1,1	29
	Hollanda	2,5	11	İngiltere	0,9	24
	İngiltere	2,5	11	Hollanda	0,8	22
Finansman Sigortası	İngiltere	20,6	53	İngiltere	5,7	41
	Hollanda	3,8	10	Lüksemburg	4,6	33
	Almanya	2,5	6	Hollanda	2,5	18

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (NİSAN 1991)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toptan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredİ	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	0.5	3.9	3.3	6.8	-97.2	-99.3	6.01	9.00	5.99
Avustralya	0.6	6.3	6.3	9.2	0.4	-13.5	11.31	15.00	11.31
B. Almanya	4.5	2.2	5.8	6.1	53.0	30.1	9.06	10.50	8.25
Belçika	4.0	0.0	5.3	8.5	-2.1	4.5	9.16	12.50	9.29
Fransa	-1.8	0.7	5.1	9.2	-11.2	-7.6	9.3	10.15	9.25
Hollanda	3.4	0.7	2.4	4.9	4.5	9.5	9.18	11.00	9.18
İngiltere	-1.3	6.3	9.5	7.0	-29.0	-19.3	11.88	13.00	11.84
İspanya	3.7	1.9	9.3	15.2	-32.5	-16.3	13.40	16.50	9.50
İsveç	-0.5	3.1	9.0	2.2	3.7	-5.4	12.27	13.00	12.35
İsviçre	1.7	0.8	5.2	1.0	-5.9	9.7	8.38	10.38	7.31
İtalya	1.8	8.1	7.1	9.6	-12.2	-15.3	12.00	13.50	b.d.
Japonya	4.7	1.6	1.8	2.0	67.6	38.1	7.56	7.88	4.08
Kanada	-1.0	1.2	5.9	10.5	9.2	-13.7	9.50	10.50	9.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değİl.

(*) Yıllık Yüzde Değİşim.

(**) Avustralya, Fransa, İngİltere, Japonya ve Kanada İçin İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğİleri İçin C.I.F / F.O.B.

Görüşler

NEŞE KUMRAL

Entegre Akdeniz Programları

TOPLULUĞUN, az gelişmiş bölgelerindeki sorunlar ve olanaklar gözönüne alınarak, kalkınma potansiyellerinin harekete geçirilmesi için 1979 yılında üç pilot bölge için başlattığı «Entegre Kalkınma Programları»ndan bir yenisi, 1986 yılında uygulanmaya başlatılan ve 1993 yılında tamamlanması planlanan «Entegre Akdeniz Programları»dır.

Sözkonusu programlar toplam 50 milyon kişinin yaşadığı şu bölgeleri kapsamaktadır:

- Yunanistan'ın tamamı.
- Fransa'nın Lanquedoc-Rousillon, Korsika, Provence-Alpes-Cote D'Azur, Aquitaiine, Orta Pireneler ile Drome ve Ardeche bölgeleri.
- İtalya'nın Mezzogiorno, Liguria, Toscana, Umbria ve Marche bölgeleri ile Apeninlerin Emilia-Romagna yönetimindeki bölümü ve yalnızca balıkçılık yardımı için Comacchio ile Marono Lagunara arasında kalan Kuzey Adriyatik gölleri.

Akdeniz bölgelerinin birçoğu gibi, bu bölgeler Topluluğun en az gelişmiş ve yoksul bölgeleri arasında yer almaktadır. Ekonominin büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu bu bölgelerde gerek tarım gerekse tarım dışı sektörler oldukça az gelişmiş durumda olup, işsizlik ve bölge dışına göçler önemli boyutlardadır. Bu bölgelerde uygulanacak entegre programlar, hem tarım sektörünü hem de yeni istihdam olanakları yaratacak olan tarım dışı sektörleri geliştirmeye yöneliktir. Amaç, çalışanların gelirlerini arttırmak ve ekonomik açıdan bu bölgelerin düzeyini diğer gelişmiş bölgelerin düzeyine çıkarmaktır.

Bu bölgelerin diğer bir özelliği, tarımsal üretimde Akdeniz ürünlerinin çoğunluğu oluşturmalarıdır. Bir başka deyişle, Akdeniz ürünleri üretimine dayalı bir ekonomiye sahip olan bu bölgeler, 1986 yılında Topluluğa katılan iki Akdeniz ülkesinin rekabeti ile karşı karşıyadırlar. Bu nedenle, Entegre Programların diğer bir amacı, az gelişmiş Akdeniz bölgelerinin kalkındırılmasıdır.

rekabet edebilir bir yapıya kavuşturulmalarıdır.

Kısaca yukarıda belirtmeye çalışılan ve az gelişmiş Akdeniz bölgelerinde gerek tarım gerekse tarım dışı ekonomik faaliyetleri destekleyerek bu bölgelerdeki kalkınma sürecini hızlandırmak ve Topluluk genelinde rekabet yapılarını koruyabilmek için uygulanan Akdeniz Entegre Programlarının kapsadığı faaliyetler şunlardır:

1 – Tarım

Akdeniz ülkelerinde tarımın önemine bağlı olarak, entegre programlarda en büyük pay tarımsal önlemlere aittir. Tarımsal önlemler genel olarak; yol yapımı, sulama, elektrifikasyon gibi altyapı çalışmalarına; ürünlerin pazarlanması ve işlenmesi koşullarının iyileştirilmesine; mesleki eğitim düzeyinin artırılmasına ve ormancılığın geliştirilmesine yöneliktir.

Bu çalışmaların yanı sıra, bu bölgelerdeki çiftliklerin sosyal ve ekonomik yapısını düzeltmek amacıyla, 1985 yılından itibaren 797/85 sayılı Yönetmelik çerçevesinde yürütülen çiftliklerin modernleştirilmesine, fazla işgücünün başka alanlara kaydırılmasına, tarımsal işgücünün eğitilmesine ve dağ-tepe çiftçiliğine ilişkin yönergeler (direktifler) kapsamındaki çalışmalara da devam edilecektir.

Entegre kalkınma programlarının uygulanacağı bölgeler; düzlük alanlar ve dağlık alanlar (az gelişmiş dağlık bölgeler ve 268/75 sayılı Yönerge kapsamında olan bölgeler) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

● Düzluk Alanlar (Lowland Areas)

Bu alanlarda önlemler, Topluluğa İspanya ve Portekiz'in katılımıyla rekabet

etme güçleri azalan Akdeniz ürünlerine yöneliktir. Bu ürünler içerisinde meyve, sebze ve şaraba çok önem verilmektedir. Bu tür ürünler için hazırlanan projeler, rekabet edilebilirlik geliştirilmesi ile ilgilidir. Bunun için de üretim fazlalıklarına yol açmayacak şekilde üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve daha iyi kalitede üretim yapılmasına çalışılacaktır. Bu alanlarda aynı zamanda canlı hayvan yetiştiriciliği, ot ve saman üretimi de teşvik edilecektir.

● Dağlık Alanlar (Inland Areas)

Düzlük alanlara göre daha ciddi sorunları bulunan dağlık alanlarda koyun, keçi ve sığır yetiştiriciliğinin ya da koyun, keçi, sığır eti ve koyun sütü üretiminin geliştirilmesine çalışılacaktır. Bu çalışmaları yanı sıra toprak ve iklim koşullarına uygun olarak yapılacak ve tarımsal gelirlerin artırılmasında etkili olabilecek bitkisel ürünler üretimine de başlanacaktır. Bu ürünler içerisinde; badem, fındık, kestane ağaçları, tıbbi bitkileri, tohum ve fideleleri sayabiliriz. Ayrıca bu bölgelerde ormancılığın geliştirilmesine de önem verilecektir.

2 – Balıkçılık

Su ürünlerinde önemli bir potansiyele sahip olan bu bölgelerde; ürünlerin işleme ve pazarlanmalarının iyileştirilmesine, filoların modernleştirilmesine, liman tesislerinin geliştirilmesine ve bu alanda çalışan işgücünün verimliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasına karar verilmiştir.

3 – Sanayi

Bu bölgelerde sanayi sektörünün de önemli sorunları bulunmaktadır. İşletme-

lerin büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekli olup teknolojik açıdan oldukça geridir. Yapılacak çalışmalarla bu işletmelerin modernleştirilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle tarımsal alet üreten, tarım ürünlerini işleyen ve el sanatlarına yönelik işletmelerin kurulmasına çaba gösterilecektir.

Tarım dışı önlemlerden diğer ikisi turizm ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkindir. Turizm ile ilgili olarak özellikle kırsal turizmin geliştirilmesine çalışılacak ve bunun için de altyapı ve tesis yapımında gerekli kolaylıklar ve yardımlar sağlanacaktır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının konusundaki önlemler ise; küçük hidroelektrik projelerine (rüzgâr, biomass, güneş ve jeotermal enerji projeleri), bölgelerine sahip olduğu yenilenebilir enerji kaynakları konusunda bilgi sağlayacak projelere ve güneş panelleri ile su ısıtılmasına ilişkin projelere finansal yardımlarda bulunulması şeklindedir. Bu yardımlarla hem

bölgedeki potansiyel enerji kaynakları kullanılmış, hem de yeni istihdam olanakları sağlanmış olacaktır.

«Çizelge 1»de görüleceği gibi, Topluluk harcamalarının % 40'ünün tarım sektörü için yapılması planlanmıştır. Bunu, söz konusu bölgelerin kalkınmasında ve yeni iş olanaklarının yaratılmasında etkili olabilecek el sanatları, kırsal turizm, yenilenebilir enerji kaynakları gibi faaliyetlerin geliştirilmesiyle ilgili tarım dışı önlemler takip etmektedir. Topluluk harcamaları için % 21 gibi bir paya sahip bu önlemleri ise sırasıyla; altyapının geliştirilmesine, diğer önlemlerle ürünlerin piyasa değerinin artırılmasına, balıkçılığın ve ormancılığın geliştirilmesine yönelik önlemler izlenmektedir.

Entegre Akdeniz Programları kapsamında yukarıda belirtilen çalışmalar, Topluluğun (Yönverme Bölümü, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fo-

ÇİZELGE 1
Planlanan Topluluk Yardımlarının Faaliyetlere Göre Dağılımı
(1982 Fiyatlarıyla Milyon ECU Olarak)

	<u>Yunanistan</u>	<u>İtalya</u>	<u>Fransa</u>	<u>Toplam</u>	<u>(%)</u>
Tarım	1.235	941	471	2.647	40,0
Ormancılık	120	190	50	360	5,5
Balıkçılık	139	153	60	352	5,5
Ürünlerin Piyasa Değerinin Artırılması (1)	172	235	63	470	7,0
Tarım Dışı Önlemler (2)	330	740	336	1.406	21,0
Altyapı (3)	283	370	50	709	11,0
Diğer Önlemler (4)	263	316	105	684	10,0
Toplam	2.542	2.951	1.135	6.628	100,0

(1) Ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile üretici grupların desteklenmesi. (2) El sanatları, kırsal turizm, yenilenebilir enerji kaynakları vs... (3) Yeni mesleklerin yaratılmasına, tarıma, kırsal bölgelerde yatırım kolaylıklarını artırmaya yönelik altyapı çalışmaları. (4) Tarımsal danışmanlık hizmetleri, balıkçılığa teknik yardımlar, eğitim ve araştırma çalışmaları.

ÇİZELGE 2
Toplam Harcamaların Ülkelere Göre Dağılımı
(Milyon ECU)

	<u>Yunanistan</u>	<u>İtalya</u>	<u>Fransa</u>	<u>Toplam</u>	<u>(%)</u>
İlgili Üye Ülkenin					
Yapacağı Harcama	1.300	2.050	995	4.345	40
(%)	29,9	47,2	22,9	100	
Topluluğun Yapacağı					
Harcamalar	2.545	2.951	1.132	6.628	60
(%)	38,4	44,5	17,1	100	
Toplam Harcamalar	3.845	5.001	2.127	10.973	100
(%)	35,0	35,6	19,4	100	

nu ve Avrupa Yatırım Bankası) yanı sıra ilgili ülkelerin katkılarıyla da finanse edilmektedir. Toplam 10.973 milyon ECU harcanması düşünülen bu programlara Topluluğun katkısı 6.628 milyon ECU, ilgili ülkelerin katkısı ise 4.345 milyon ECU dolayındadır.

«Çizelge 2»de görüldüğü gibi, toplam harcamaların % 40'ı ilgili ülkeler tarafından, % 60'ı ise Topluluk tarafından finanse edilecektir. Bunun yanı sıra İtalya, toplam harcamaların % 46.6'sını oluşturan 5.001 milyon ECU ile en çok yardım alan ülke durumundadır. Bu ülkeyi % 35'lik bir payla Yunanistan, % 19.4'lük bir payla Fransa izlemektedir.

KAYNAKÇA

(1) Avrupa Dosyası, Entegre Akdeniz Programları, Brüksel, 1986.

(2) CEC, For The Southern Regions of The Community, The Integrated Mediteranean Programmes, Green Europe No. 197, Brüksel, 1983.

(3) CEC, The Agricultural Situation in The Community, 1987 Report, Luksemburg, 1988.

E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY

BANKALARCA DIŞ TİCARETİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ

Bankaları, bankacıları, bankacılık eğitimi gören gençleri, ihalat ve ihracat işleriyle uğraşan firmaları yakından ilgilendiren kaynak kitap

410 sayfa (büyük boy) - 20.000 TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah., Suterazsızı Sokak No. 8/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 528 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 788, İş Bankası Türbe Şubesi'ndeki 15410, Yapı Kredi Çarşıbaşı Şubesi'ndeki 2268-8, Akbank Türbe Şubesi'ndeki 443 no.lu hesaplarımızdan birisine, "kitap bedeli olduğunu bildirerek" havale etmeli, ad ve adreslerini tarafımıza bildirmelidir. Ödemeli postalamaya yapılamamaktadır.

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1 1991 Nisan ayını, fiyat artışlarının hızlandığı bir dönem olarak nitelermek gerekir. 1991'in ilk 4 ayında fiyat artışları, hem tüketici hem toptan eşya fiyatları olarak 1990'ın ilk 4 ayının üzerine çıkmıştır. DİE rakamlarına göre, toptan eşya fiyatları 1991 Mart ayında % 4.9, Nisan'da % 5.4 artmış, tüketici fiyatları ise sırası ile % 4.4 ve % 6.6 yükselmiştir.

Mayıs ayı başında demir-çeliğe, akaryakıtta, şekere yapılan zamların çeşitli maddelere yansıtılacağında şüphe yoktur. Ekonomide ağırlığı gittikçe artan durgunluk, iç ve dış borçların büyümesi, yükselen mevduat faizlerine paralel olarak artan kredi faizleri; ekonomimizin bu yıl sıkıntılı bir dönem geçireceğini ortaya koyuyor. Bu sıkıntının açık kanıtları; emisyon ve kamu borçlarının giderek artması, bütçe açığı, hızlı enflasyon, üretim ve ithalat yavaşlamalarıdır. Müteahhitlerin 3,6 trilyona ulaşan, çiftçilerin 1 trilyonu aşan alacakları ve bu alacakların yılın ikinci yarısında artma beklentisi; ekonomi yönetiminden sorumlu olanları, kriz yönetimi ve ciddi bir mali programın bir an önce hazırlanması önerilerine götürmektedir.

1991 Nisan ayında, uzun bir tatilden sonra ekonomik faaliyetlerin kıpırdanmaya başladığı görülmektedir. Önümüzdeki dönemlerde, daha dengeli bir ekonomi yönetimi uygulanmasının zorunlu olacağında şüphe yoktur.

1991 Nisan ayı, ekonomik faaliyetler ve olaylar bakımından yoğunluk göstermemiştir. Bunda uzun süren tatil günlerinin olumsuz etkisi rol oynamış olabilir. Geride bıraktığımız ay içinde, ekonomik faaliyetleri ilgilendiren başlıca karar ve olayları şöyle özetlemek mümkündür.

Dış Ticaretle İlgili Olaylar

İhracat ve ithalatla ilgili rakamlarımız, 1991 yılının ilk 3 ayı içinde şöyle bir gelişme göstermiştir:

Avlar	İhracat (Milyar Dolar)	1990 Yılına Göre Artış (%)	İthalat (Milyar Dolar)	1990 Yılına Göre Artış (%)
Ocak	1,068	4.2	1,676	11.7
Şubat	1,041	5.4	1,419	- 4.8
Mart	1,110	13.0	1,635	4.6
Toplam	3,219	7.5	4,730	0.5

İthalatımızın geçen yıl gösterdiği büyük artışın bu yıl yavaşlaması, buna karşılık ihracatımızın ilk 3 ay içinde artması, ihracatın ithalatı karşılama oranının da % 67.9'a yükselmesine yol açmıştır. Bu eğilimin devamı, geçen yılın getirdiği endişelerin giderilmesi açısından en büyük temennimizdir.

Bilindiği gibi, ülkemizin ihracatında önemli yeri olan tekstil ürünleri konusunda, ABD ile Türkiye arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu tekstil ve konfeksiyon anlaşmasıyla, ABD'ye dokuma mamulleri ihracatımızın gelişmesini engelleyen kısıtlamaların önemli ölçüde kalktığı anlaşılmaktadır.

İhracatımızı olumlu etkileyecek diğer bir gelişme, Irak'a gıda maddeleri ihracatının serbest bırakılmasıdır. Bir süre önce Kuveyt için de ihracat yasakları kaldırılmıştı. Bu gelişmelerin, anılan ülkelere yönelik ihracatımızın artmasını sağlayacağı şüphesizdir.

Diğer taraftan, ithalat rejiminde bazı yeni düzenlemelerin yapılması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı, 1 Mayıs 1991 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Buna göre, bazı maddelerin ithalatı kolaylaştırılmış, tank ve sair zırhlı savaş taşıtlarının aksam ve parçaları gümrüksüz ithalat kapsamına alınmıştır.

Yatırımlar, İhracat ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetler ile İlgili Kararda Değişiklik

26 Nisan 1991 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile; ihracatı, döviz kazandırıcı faaliyetleri, hizmetleri ve yatırımları teşvik kararında değişiklikler yapılmıştır. Buna göre; yatırımlara prim ödenmesi ancak fiziki gerçekleşme esasına göre yapılacak, yabancı kaynakla finanse edilen yatırımların bu kısma prim ödenmeyecektir. Ayrıca, kamu kuruluşu niteliğindeki kuruluşlarla, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınmış vakıfların yapacağı yatırımlarda, sermaye şirketi şartı aranmayacaktır. İhracattan sonra gerçekleştirilecek ithalatın gümrük muafiyetinden yararlandırılmasında alınan % 10 DFİF kesintisinin sıfıra indirilmesi de DPT tarafından kabul edilmiştir.

Mali Konular

12 Nisan 1991 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No. 167, Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan bazı maktu had ve miktarların arttı-

ılarak yeniden tespit edilmesi ile ilgili esas ve uygulamaları açıklamaktadır. Tebliğde; küçük çiftçi, göçmen ve mülteci muaflığı, gayrimenkul sermaye iratlarında istisna tutarı, bilirkişilere, tanıklara, resmi arabuluculara ödenen ücretlere ait istisna tutarları, serbest meslek kazançlarında götürü gider istisnası, değer artışı kazançlarında istisna tutarı, ortalama kâr hadlerine ait had, yeniden tespit edilen maktu had ve miktarlara dair açıklamalar örnekleri ile yapılmaktadır.

Ayrıca; götürü usule tabi olmayan hadlerle ilgili yeni düzenlemeler, götürü ticaret ve sanat erbabı ile götürü serbest meslek erbabının 1991 yılına ait Gelir Vergilerinin hesabına ilişkin hususlar, zirai ürün hadleri üzerinden yapılan vergi terkiyatı hakkında açıklamalar; tebliğin kapsamı içinde yer almaktadır.

Gıda Maddeleri ile İlgili Uyarı Etiketleri Süresi Uzatıldı

Sağlık Bakanlığı, üretici, toptancı ve perakendeci firmaların gıda katkı maddeleri veya bunların kombinasyonu ile ilgili olarak ambalajlara etiket koyulması zorunluluğunu yeniden 6 ay için ertelemiştir. Buna göre etiketleme ve işaretleme süresi ihracatçılar için 30.6.1991, toptancılar için 31.12.1991 ve perakendeciler için 30.6.1992 tarihine kadar uzatılmıştır.

Zamlar Devam Ediyor

1991 Nisan ayı ve Mayıs başı, fiyat artışlarının hızlanmasına sahne olmuştur. Bu arada bazı maddelerin fiyatlarına iki defa zam yapıldığı görülmüştür. Başlıca fiyat artışları aşağıda özetlenmektedir:

- Demir-Çelik ürünlerine 3 Nisan 1991'de % 8,6 ile % 10 arasında değişen oranlarda, 1 Mayıs 1991'de de % 8 zam yapılmıştır.
- Erdemir ürünlerinin fiyatları 8 Nisan'da % 10 oranında arttırılmıştır.
- Akaryakıt fiyatları, 8 Nisan'da % 5 ile % 10 arasında ve 1 Mayıs 1991'de de % 8 ile % 10 arasında değişen oranlarda zamlanmıştır.
- Tofaş otomobillerinin fiyatları 1 Mayıs 1991'de % 7 ile % 10 arasında değişen oranlarda arttırılmıştır.
- İnşaat malzemeleri fiyatları çeşitlerine göre % 6 ile % 62 arasında artmıştır.
- Şeker fiyatlarına 1 Mayıs 1991'de % 2 ile % 16 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Elektrik fiyatları 1 Mayıs 1991'den itibaren % 9 zamlanmıştır.
- Ayçiçeği yağı fiyatları 29 Nisan 1991'de % 15 ile % 20 arasında değişen oranlarda arttırılmıştır.

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Yeni Yayınlar

M. TARIK YAŞA

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

AKGÜÇ, Dr. Öztin; Bağlam Yayınları 35, İnceleme-Araştırma Dizisi 12, İstanbul Nisan 1991, 464 sayfa, 24.000 TL(*).

«Ekonomide Gerçeği Arayış» Sayın Dr. Öztin Akgüç'ün 10'uncu yapıtı. Yazarın da «Sunuş»ta belirttiği gibi; «Kitap, son yirmi yıla yakındır çeşitli forumlarda verilen tebliğlerden, dergilerde ve özellikle Milliyet Gazetesi'nde yayınlanmış ekonomi ağırlıklı yazı ve makalelerden yapılan bir seçme, bir derlemedir.» 1980 sonrasında izlenen ekonomik politikaların bir eleştirisi niteliğinde de olan kitapta, tartışmaya açık olmak üzere alternatif politikalar önerilmektedir. Amaç; «Türkiye ekonomisine ilişkin bazı gerçekleri yakalayabilmek, politika oluşturacaklara ipuçları sağlamak, geçmiş deneyimleri aktarmak, biçimsel ekonomi eğitimi görmemiş kişileri bazı konularda bilgilendirmektir.»

Yazarın da vurguladığı gibi; «Kitap derleme olduğundan yazıların bir bölümü tarihsel bilgi niteliindedir. Ancak, geçmişte izlenen politikalar, alınan sonuçlar bir ölçüde geleceğe de ışık tutabilir, bazı hataların yinelenmesini önleyebilir veya yeni politikaların oluşturulmasında esin kaynağı olabilir.»

Kitapta 16 bölümde toplanmış 145 yazı yer almaktadır. Bölüm başlıkları sırasıyla şunlardır: «Genel Ekonomik Görüşler», «Serbest Pazar Ekonomisi», «Ekonomik Kalkınma ve Kalkınma Stratejileri», «24 Ocak Kararları ve Özal Hükümetlerinin Ekonomi Politikaları», «Gelir Dağılımı», «Vergi Politikası», «Para ve Faiz Politikası», «Kur Politikası ve Konvertibilite», «Dış Borçlar - İç Borçlar», «IMF Politikaları», «Sermaye Piyasası», «Özelleştirme», «Kamu İktisadi Teşebbüsleri», «Ekonominin Demokratikleştirilmesi - Sosyal Demokrasi», «Ekonomik Politikaya İlişkin Bazı Öneriler», «Çeşitli Ekonomik Konular»

Yazara göre; «Ekonomide tüm zamanlar ve ülkeler için geçerli değişmez ve doğru politikalar yoktur. Doğru ve geçerli politikalar ülkelerin amaçlarına, ku-

(* Kitap almak isteyenler şu adrese başvurmalıdırlar: «Bağlam Yayıncılık, Ankara Caddesi No. 13/1; 34410 Çağaloğlu - İstanbul. Telefon: 513 59 68»

rumsal yapılarına, tarihsel gelişimine, toplumsal davranış ve değer yargılarına, politikayı yürütecek olanların yetenek ve becerisine göre değişik olabilir ve zamanla da değişebilir. Bu nedenle ekonomide salt doğru, alternatifsiz politikalar bulmak aşırı bir iddiadır. Belirli, kısıtlı bir zaman süresinde, belirli koşullar içinde gerçekler yakalanabilir, doğru politikalar izlenebilir.»

«Ekonomik görüşlerin, ekonomi kuramının sınanabileceği, denenebileceği, kanıtlanabileceği bir laboratuvar yoktur. Bu nedenle her dönemde ekonomistler arasında değişik değerlendirmeler olmuştur; hiç kuşkusuz gelecekte de olacaktır. Belirli dönemler ve belirli koşullar için geçerli olsa da, gerçeklere ancak özgür bir düşünce ortamında, tartışılarak ulaşılabılır.»

Sayın Akgüç'ün ellerine sağlık. Hem kitabı oluşturan yazıları zamanında kale-

me aldığı, hem de seçtiği yazıları konularına göre bölümlendirerek okura izleme kolaylığı sağladığı için... Kendisini yürekten kutluyor; diğerleri gibi bu kitabının da geniş bir çevreyi etkileyeceğine, okurlarının ilgi ve beğenisini kazanacağına inanıyoruz. Darısı 11'inci kitabın başına...

Öte yandan, Türk kitaplığının böyle değerli bir yapıtı kazanmasında etken olan yayınevi yöneticilerini de kutlarız. Sürekli üstelerek yazarı böyle bir yapıtı hazırlamaya yöneltmeselerdi; açıkyüreklilikle kaleme alınmış, fikir dolu, okura ışık tutan ve birçoğu güncelliğini sürdüren bu yazılar; yaşamı 24 saatle sınırlı bir günlük gazetenin ya da aylık bir derginin sayfalarında öylece kalacaklardı. Kitap halinde yayımlanarak, o emek ürünü yazılara kalıcılık ve araştırmacılar için kaynak olma niteliği sağlanmıştır.

Uzun sözün kısası: Kitabı okumalarını tüm okurlarımıza salık verimiz.

banka ve
**ekonomik
yorumlar**

Aylık Dergi

**Ciltlenmiş
eski sayıları**

●
İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul/2
Telefon: 526 34 11

◆ Yalnız başınıza geçireceğiniz bir zaman ayırıp, kişisel kaynaklarınızı geliştirmeyi öğrenin.

Alexander Reid Martin

◆ Önce çalışın, sonra dinlenin.

Alexandre Puşkin

◆ Okumak insanı doldurur, müzakere etmek hazırlar, yazmak ise tamamlar.

Francis Bacon

◆ Bir insanı hiçe indirmek istenirse, işini yararsız bir hale getirmek yeterlidir.

Dostoyevski

SELNİKEL

ISITMA VE KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

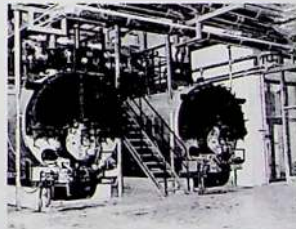
KALİTEDE **35** YILLIK
TECRÜBE

İMALAT PROGRAMIMIZ

1. YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLERİ
2. ENDÜSTRİYEL TIP SIVI YAKIT ROTATİF, SIVI YAKIT,GAZ KOMBİNE VE GAZ BRÜLÖRLERİ İLE EV TİPİ GAZ BRÜLÖRLERİ
3. KAT KALORİFERİ KAZANLARI
4. ALEV VE DUMAN BORULU ÜÇ ÇEKİŞLİ YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR, KIZGIN SU VE SICAK SU KAZANLARI 0,5-20 atü basınç ve 0,2-22,5 ton/h kapasitelerde, alev duman borulu 3 çekişli sistemde
5. SU BORULU YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI 5-100 atü basınç ve 5-100 ton/h kapasitelerde, su borulu sistemde
6. ISI SANTRALİ YARDIMCI TEÇHİZATI Kondens deposu, Ekonomizer, Sıkılın, Degajör, FPI istasyonu v.b.
7. EŞANJÖR VE BUHAR JENERATÖRLERİ 7,1 milyon kcal/h ısıtma kapasitelerine kadar
8. BOYLER, HİDROFOR VE SU DEPOLARI
9. AKARYAKIT TANKLARI
10. SU YUMUŞATMA CİHAZLARI VE KUM FİLTRELERİ
11. ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İŞLERİ
12. SU ARITMA TESİSLERİ
13. OTOMOBİL ISITMA RADYATÖRLERİ
14. ENDÜSTRİ VANFİLİTÖR VE ASPIRATÖRLERİ 3000 mm SS toplama basınç ve 500.000 m³/h kapasitelerine kadar, oksijal ve radyal tiplerde
15. ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI 200.000 m³/h hava, 3.600.000 kcal/h ısıtma ve 1.200.000 kcal/h soğutma kapasitelerine kadar, yüksek veya normal tiplerde
16. SOĞUTMA KULELERİ
17. İNDUKSİYON CİHAZLARI
18. SALON, DUVAR VE TAVAN TİPİ CİHAZLAR
19. BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
20. BOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
21. KOMPLE FABRİKA MONTAJI

Azıkule Isıtma Havalandırma Klİma ve Sıhhi tesisatları

Duman borulu yüksek basınçlı kızgın su kazanı

ANKARA : Tunus Cad. 5

Bakanlıklar

Tel: (4) 117 60 30 - 31

Fax: (4) 117 60 32

İSTANBUL : İnönü Cad. 69/12

Taksim

Tel: (1) 149 03 62

Fax: (1) 143 71 41

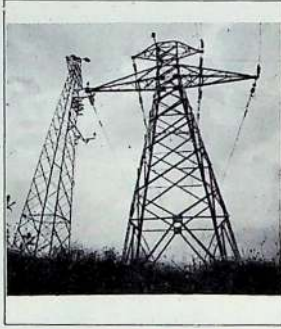
İZMİR : M. Kemal Bulv. 291/A

Küçükyalı

Tel: (51) 46 07 54

Fax: (51) 19 34 45

TÜRKİYE'DE SANAYİ, ZİRAAT VE ENERJİ SEKTÖRLERİNDE DAİMA BU MARKAYA RASTLARSINIZ.

TEMEL CIVATA Türkiye'nin en büyük civata fabrikasıdır. Bu büyüklüğün sağladığı avantaj ile Otomotiv Sanayii, Genel İmalat Sanayii, Ziraat makineleri ve yüksek voltaj Enerji Nakil Hatlarının planlarında daima TEMEL marka civatalara rastlarsınız. Bu husus, TEMEL CIVATA'nın TSEK belgesine haiz olmasının ötesinde müşteriye tatmin eder, servisi ve zamanında teslim anlayışının neticesidir.

TEMEL CIVATA bu özellikleri ile Türkiye'nin yegâne civata/somun ihraç eden kuruluşu olmak özelliğini de taşımaktadır. Yerli müşterilere sunduğumuz kalite, zamanında teslim ve hizmet anlayışı Avrupalı müşterilerimizi de tatmin ettiğinden TEMEL CIVATA yurt dışından devamlı surette artan taleplerle karşılaşmaktadır.

TEMEL CIVATA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ: Üsküdar Cad. STFA Kazıyağı Konutları B-3 Blok Giriş Katı 81090 Erenköy-İSTANBUL

Tel: (1) 362 94 18 - 362 94 10 - 380 25 84 Telex: 29603 İpar - 29466 cava tr.

FABRİKA: Ceyhan Yolu Üzeri Km. 30 ADANA Tel: (71) 19 27 73 - 12 00 23 / (7325) 1083-1084 Fax: (7325) 1085

ANKARA BÜRO: Karanfil Sok. No. 5 Birlik İş Merkezi Kat. 5 Daire 63 Kızılay-ANKARA

Tel: (4) 117 10 80 - 117 00 75 Fax: (4) 117 00 75